

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Навчально-науковий інститут економіки і управління
Кафедра міжнародної економіки

«До захисту в ЕК»

«До захисту допущено»

Директор інституту

Завідувач кафедри

_____ Олег ШЕРЕМЕТ

_____ Світлана ГУТКЕВИЧ

«__» _____ 20__ р.

«__» _____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР
зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»
освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка»
на тему: «Міжнародна міграція робочої сили»

Виконала

здобувач 2 курсу, групи ЗМЕ 2-М

Світлана Вікторівна Сушко

Керівник д.е.н., проф.

_____ Світлана Олександрівна Гуткевич

Рецензент

Я як здобувач(ка) Національного університету харчових технологій розумію і підтримую політику університету з академічної доброчесності. Я не надавав(-ла) і не одержував(-ла) недозволеної допомоги під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Здобувач

Київ-2022 р.

РЕФЕРАТ

до магістерської роботи на тему:

"Міжнародна міграція робочої сили"

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота містить 10 таблиць, 6 рисунків та 2 додатки. Кількість Використаних джерел - 72.

Ключові слова: міграція, міграційні процеси, глобалізація, еміграція, імміграція, міграційне сальдо, трудовий потенціал.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є дослідження теоретичних основ міграційних процесів

Основні завдання магістерської роботи:

- визначено сутність та основні риси світового ринку праці;
- проаналізовано основні види та причини міграційних процесів;
- розглянуто методи та показники оцінювання міграції робочої сили;
- дано аналіз динаміки та структури обсягів руху трудових мігрантів;
- досліджено надходження грошових коштів з-за кордону для економічного розвитку;
- проаналізовано вплив коронавірусної інфекції на міграційні процеси в країні;
- визначено державне регулювання міграційних процесів як основний напрям

Предметом дослідження є вплив міграційних процесів на економічний розвиток країн

Об'єктом є процес міжнародної міграції робочої сили

Методи дослідження. При проведенні дослідження були використані наступні методи: монографічний, статистичний: табличний, графічний та рядів динаміки; метод порівняльного аналізу та абстрактно-логічний метод. Інформаційну базу аналізу становлять нормативно-законодавча база України, акти, статистичні дані держкомстату.

ABSTRACT

to a master's degree work on the topic:
“International labor migration”

The master's thesis consists of an introduction, three chapters, conclusions, a list of sources and appendices. The work contains 10 tables, 6 pictures and 2 appendices. Number of Sources Used - 72.

Key words: migration, migration processes, globalization, emigration, immigration, migration balance, labor potential.

The purpose and objectives of the study. The purpose of the thesis is to study the theoretical foundations of migration processes

The main tasks of the master's work:

- the essence and main features of the world labor market are determined;
- the main types and causes of migration processes are analyzed;
- methods and indicators for assessing labor migration are considered;
- the analysis of dynamics and structure of volumes of movement of labor migrants is given;
- the inflow of funds from abroad for economic development has been studied;
- the impact of coronavirus infection on migration processes in the country has been analyzed;
- state regulation of migration processes is defined as the main direction

The subject of the study is the impact of migration processes on the economic development of countries

The object is the process of international labor migration.

Research methods. The following methods were used in the research: monographic, statistical: tabular, graphical and time series; method of comparative analysis and abstract-logical method.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	6
1.1. Світовий ринок праці. Сутність та проблеми	6
1.2. Основні види міграційних процесів	14
1.3. Наслідки міжнародної мірації робочої сили	23
1.4. Методи та показники оцінювання міграції робочої сили.....	34
Висновок до розділу 1	41
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ УКРАЇНИ.....	43
2.1 Аналіз динаміки та структури обсягів руху трудових мігрантів.....	43
2.2 Аналіз грошових надходжень з-за кордону для економічного розвитку ..	48
2.3. Оцінка ефективності міграції робочої сили та вплив коронавірусної інфекції на міграційні процеси в країні	55
2.4 Нормативно-правова база у сфері трудової міграції	58
Висновки до розділу 2.....	64
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ЗМЕНШЕННЯ РІВНЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ.....	66
3.1 Фактори впливу на процес міграції.....	66
3.2. Державне регулювання міграційних процесів	71
Висновок до розділу 3.....	86
ВИСНОВКИ	87
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	89

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток глобалізаційних процесів у світовій економіці дає змогу урівноважити попит та пропозицію на персонал незалежно від країни походження працівника і призводить до виникнення явища міжнародної трудової міграції. Досвід високорозвинених країн показує, що ефективне залучення та використання кваліфікованих трудових ресурсів є одним з ключових факторів економічного зростання країни. Натомість міграція низькокваліфікованих працівників, які не є дефіцитними для економіки країни, призводить до збільшення безробіття серед місцевого населення, зниження заробітної плати в галузі та зростання соціального напруження. Багатофакторний вплив міграції на соціально-економічне становище країни вимагає постійного удосконалення системи регулювання міжнародної трудової міграції задля отримання соціально-економічних переваг від участі держави у міграційних процесах.

В процесі розвитку і трансформації будь-якої держави міграція впливає на суспільне життя і відіграє важливу роль у розвитку соціально-економічних відносин, що, у свою чергу, впливає і на політичний розвиток. Міграційні процеси знаходять відображення у міграційній політиці, яка має свої особливості в кожній країні. У зв'язку з тим, що міжнародна міграція охоплює багато країн і регіонів, робить останні взаємозалежними від міграційних потоків, тому зміни у міграційній політиці однієї країни здатні впливати на ситуацію з міграцією також у інших країнах. У певній мірі міграційна політика впливає на кількісні і якісні параметри міграційних потоків, їх напрямки і співвідношення легальної і нелегальної міграції. Важливим важелем дослідження є саме регулювання міграційних процесів, адже в останні десятиріччя спостерігається збільшення масштабів трудової міграції. статті аналізуються причини виникнення та розвитку трудової міграції. Розглянуто позитивні та негативні наслідки досліджуваного процесу, їх вплив на національну економіку, та вплив пандемії COVID-19 на

міжнародні міграційні процеси. Наведено приклади вирішення проблеми міжнародної трудової міграції шляхом регулювання світового ринку робочої сили на національному та міжнародному рівнях. Для більш ефективного регулювання міграційних потоків необхідно проводити міждержавну міграційну політику. Така політика, на відміну від внутрішньої, включає в себе систему спеціальних заходів, які є більш жорсткими та більш регламентованими, а також законодавчих актів та міжнародних угод по регулюванню міграційних потоків.

В сучасності у більшості країн меншою чи більшою мірою поширені процеси міграції, робочої сили. Це зазвичай негативно впливає на економіку країн, з яких емігрують працівники. Міграційні процеси мають суттєвий вплив на економіку кожної країни.

Міграційна політика повинна бути розроблена спільно із стратегією соціально-економічного розвитку країни на основі систематизованого та комплексного підходу до створення привабливого інвестиційного клімату, відновлення довіри до влади та забезпечення високого рівня життя. Проблеми міграційних процесів досліджували С.О. Гуткевич, Ю.М.Сафонов, О.А.Малиновська, І.Г.Оніщенко, Г.В. Дмитренко, А.В.Позняк та інші науковці. На трудовій міграції сконцентрована увага фахівців міжнародних організацій, зокрема Міжнародної організації праці та Міжнародної організації міграції.

Об'єктом є процес міжнародної міграції робочої сили.

Предметом дослідження є вплив міграційних процесів на економічний розвиток країн.

Метою дипломної роботи є дослідження теоретичних основ міграційних процесів та визначення шляхів зниження міграції робочої сили. Відповідно до визначеної мети поставлено і вирішено такі завдання:

- визначено сутність та основні риси світового ринку праці;
- проаналізовано основні види та причини міграційних процесів;
- розглянуто методи та показники оцінювання ефективності міграції

робочої сили;

- дано аналіз динаміки та структури обсягів руху трудових мігрантів ;
- досліджено надходження грошових коштів з-за кордону для економічного розвитку;
- проаналізовано вплив коронавірусної інфекції на міграційні процеси в країні;
- визначено державне регулювання міграційних процесів як основний напрям
- вивчено міжнародний досвід;

Методи дослідження. При проведенні дослідження були використані наступні методи:

монографічний, статистичний: табличний, графічний та рядів динаміки; метод порівняльного аналізу та абстрактно-логічний метод.

Інформаційну базу дослідження становлять :

нормативно- законодавча база України , акти, статистичні дані держкомстату, навчальні посібники, наукові публікації з обраної тематики.

Структура роботи:

робота виконана на 97 сторінок. Має вступ, основну частину (поділяється на 3 розділи), висновки після кожного розділу, висновок, список використаної літератури, додатки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Світовий ринок праці. Сутність та проблеми

В сучасному світі, вагомою та гострою проблемою являється міграція населення. Головною та основною метою є бажання покращити особистий рівень життя. Відкриття кордонів створює можливості для досягнення населенням саме цієї мети еміграції — покращення рівня життя шляхом тимчасових поїздок за кордон з метою заробітку.

Одним із вагомих елементів глобальної економічної системи, на яку перетворився світ наприкінці другого тисячоліття, є саме міжнародний ринок праці із його уніфікованою шкалою критеріїв відносно якості трудових ресурсів, розвитком нових форм зайнятості, гнучкістю та надзвичайною мобільністю [1].

Деякі автори вважають [1], що останнє десятиліття характеризується стрімким зростом міграційних процесів. Відбувається переорієнтація ринку праці. В науковій літературі визначено що світовий (міжнародний) ринок праці – це система відносин, що виникають між державами з приводу узгодження попиту і пропозиції світових трудових ресурсів, умов формування робочої сили, оплати праці та соціального захисту. Ці відносини складаються внаслідок нерівномірності розміщення робочої сили по країнах світу. В глобальній економічній системі важливим важелем є міжнародний ринок праці з різноманітністю в її відтворенні на національному рівні. Поряд із міжнародним ринком товарів, послуг і капіталів значимих масштабів набуває тепер і міжнародний ринок робочої сили, який являє собою не просто суму національних ринків, а систему, що базується на їхніх взаємозв'язках та взаємодоповненнях.

Міграцією робочої сили – називається переміщення працездатного населення з одних країн в інші терміном більш ніж на один рік, що викликане причинами економічного, політичного, чи іншого характеру [1].

Аналіз показав, що міжнародний ринок праці включає в себе регіональні ринки, місцеві ринки праці, зв'язки між якими являються менш інтенсивними, ніж внутрішньорегіональні. Вони є більш інтенсивними, ніж регіональні [35].

Ринок праці зазвичай трансформується в залежності від різноманітних форм зайнятості. Гнучкі форми зайнятості є основним важелем у вирішенні проблем безробіття, але мають і набагато глобальніші цілі. З однієї сторони вони дають пропозиції потребності робочої сили на ринку праці вони надають працездатному населенню можливості найбільш зручних форм зайнятості та режимів праці з урахуванням індивідуальних потреб робітників, а також заходи соціальної допомоги при переході від зайнятості до незайнятості і навпаки. З боку попиту на працю гнучкі форми зайнятості допомагають підприємствам маніпулювати кількістю та якістю робочої сили, що використовується на підприємствах, виходячи з потреб розвитку виробництва і наявної економічної кон'юнктури. Впроваджуються різні моделі неповного робочого часу: скорочений робочий тиждень, розподіл робочих місць, альтернативний робочий тиждень, стислий робочий тиждень. Нами проведено аналіз і виявлено, що серед гнучких форм зайнятості набуває також поширення надомна робота, зокрема висококваліфікованих працівників у режимах дистанційної зайнятості [35].

На сьогоднішній день модернізація трудових відносин усе більше пов'язується з наданням їм мережевих форм.

У цілому поєднання Інтернет-технологій з традиційною інфраструктурою міжнародних ринків праці дозволяє суттєво розвиватися у напрямі реформування глобальної мережі телероботи [35].

Аналіз показав, що робоча сила у економічній теорії – здатність людини до праці, сукупність фізичних і духовних здібностей, що людина використовує у своїй діяльності. Робоча сила визначається у статистиці як кількість людей, готових працювати за наймом. У різних країнах цей показник розраховується по-різному. Зазвичай він включає кількість

працюючих з додаванням зареєстрованих безробітних. Існують вікові й інше обмеження. Наприклад, американська статистика враховує людей, не молодших від 16 років. Є певні методологічні питання – наприклад, чи включати в цей показник «самозайняте» населення (дрібні підприємці, фермери, художники), чи тільки працюючих за наймом. У більшості випадків «самозайняте» населення враховується у складі іншого показника – «економічно активне населення».

Трудові ресурси – це частина населення, що має необхідні для роботи розумові здібності, знання, а також фізичне здоров'я. Взагалі ж думки на рахунок них різняться. Трудові ресурси, кажучи по-простому, це частина населення, яка має можливість приймати участь у трудовій діяльності [1].

Одним із важливих елементів глобальної економічної системи, на яку перетворився світ наприкінці другого тисячоліття, є міжнародний ринок праці з його уніфікованою шкалою критеріїв щодо якості трудових ресурсів, розвитком нових форм зайнятості, гнучкістю та надзвичайною мобільністю сукупної робочої сили [1].

Деякі автори вважають [1], що світовий ринок праці – це:

- система відносин, що виникають між державами з приводу узгодження попиту та пропозиції світових трудових ресурсів, умов формування робочої сили, оплати праці та соціального захисту;
 - загальна сукупність трудових ресурсів, що пропонуються та купуються в різних країнах на основі попиту та пропозиції.
- Формування міжнародного ринку праці відбувається двома шляхами:
- через міграцію трудових ресурсів і капіталу. Капітал, як правило, рушав у ті місця концентрації робочої сили, де вона значно дешевша від робочої сили в країні-експортері;
 - шляхом поступового злиття національних ринків праці, внаслідок чого усуваються юридичні, національно-етнічні культурні та інші перегородки між ними. Це приводить до утворення так званого «спільного ринку праці».

Виникнення і розвиток міжнародного ринку робочої сили є наслідком зростання міжнародної мобільності двох головних факторів виробництва – капіталу і праці. Підвищення міжнародної мобільності капіталу в соціальному плані означає, що він пред'являє попит тепер не тільки на робочу силу країни свого базування, а й на іноземну робочу силу, яка часто має певні переваги в порівнянні з національною. Попит на іноземну робочу силу почав помітно зростати відтоді, коли виник масовий експорт приватного виробничого капіталу й почалося створення у всіх країнах підприємств з використанням місцевої робочої сили.

Найбільш розвинутий ринок праці склався в Західній Європі, де є свобода переміщення робітників між країнами Європейського Союзу та уніфікація трудового законодавства. Разом з тим існують специфічні особливості для кожної країни регіону. Так, для Італії характерна як зовнішня, так і внутрішня міграція, переважно з півдня на північ країни [35].

Аналіз показав, що у структурі міжнародного ринку праці вирізняються два найзначніші сегменти[1]:

перший сегмент

- охоплює робочу силу характеризується частково постійною зайнятістю, стабільністю трудових навичок, високим рівнем кваліфікації й зарплати, а також доволі вирізняючою ієрархією кваліфікації. Це загалом привілейований шар працівників з розвинутих країн, а також країн із середнім рівнем розвитку (Сінгапур, Тайвань, Гонконг). Слід згадати й інший, щоправда нечисленний, шар зайнятих у різних міжнародних організаціях (ООН, ЮНЕСКО,МВФ). Наймання працівників у такі організації відбувається на виключно міжнародній основі і, як правило, з урахуванням лише професійної придатності. Цей ринок праці має певну тенденцію до розширення з огляду на зростання міжнародних зв'язків та загострення глобальних проблем.

другий сегмент

-робоча сила, яка походить з районів світу з відносно низьким рівнем економічного розвитку. Серед цих працівників слід вирізнити специфічний загін так званої неелегальної робочої сили, чималі потоки якої спрямовуються в індустріальні країни, зокрема США. До цієї категорії працівників можна додати також «екологічних біженців», котрі через катастрофічні природні умови змушені покидати свої місця, шукати роботу в інших країнах та регіонах.

Працівники, що здійснюють переміщення між країнами нелегально, по суті не мають юридичних і політичних прав. За необхідності приватні компанії легко можуть позбавитись їх, вдаючись до депортації.

Економічна функція нелегального ринку праці зводиться переважно до обслуговування потреб значної маси дрібних та середніх підприємств в індустріальних країнах, які, на відміну від великих підприємств, неспроможні використовувати в широких масштабах дорогі працезбережувальні технології. Ці підприємства не можуть також за потреби переводити свої капітали у країни з дешевою робочою силою, як це часто роблять гігантські ТНК. Держава, як правило безмовно сприяє використанню праці нелегалів [1].

На ринку праці можна вирізнити до того ж дрібні сегменти, класифікуючи робочу силу за віковими й професійними особливостями, ознаками тієї, або іншої культури, традиції, а також національними, расовими та статевими ознаками(рис 1.1)

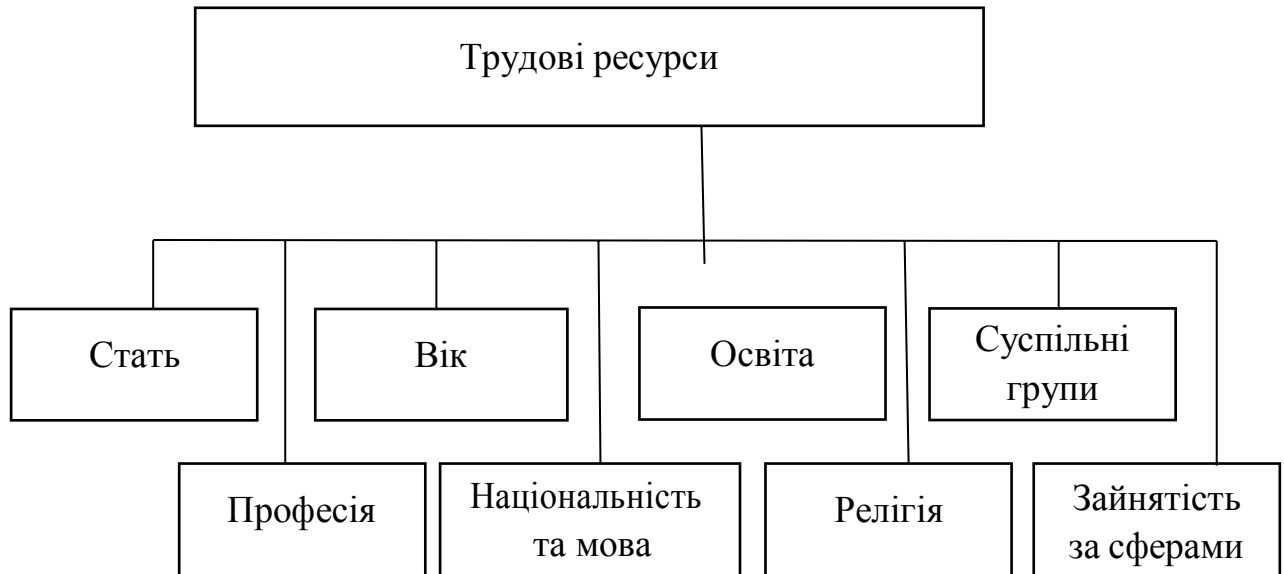

Рис 1.1. Класифікація робочої сили

Складено на основі:[1].

Такий поділ значимою мірою пов'язаний з діяльністю ТНК, що мають попит на окремі визначені категорії робочої сили. Так, філіали західних компаній у країнах, які розвиваються, прагнуть використати насамперед працю молодих незаміжніх жінок, що не висувають високих вимог щодо оплати праці і в той же час є слухняними, надійними та спритними в роботі. Жіноча робоча сила стала важливим сегментом сучасного світового ринку праці, особливо в країнах, що розвиваються.

Деякі автори вважають [1], що сучасна структура світового ринку праці характеризується, в першу чергу, виникненням нового й особливого сегмента, який пов'язаний з залученням висококваліфікованих спеціалістів, а також фахівців в галузі інформатики, менеджерів. Розвиток аналізованого сегмента ринку робочої сили значимою мірою зумовлюється стрімким зростанням світової торгівлі послугами. Особливість цього сектора ринку праці полягає в тому, що завдяки розвинутій мережі телекомунікацій певна частина інтелектуальної робочої сили може брати участь у виробничому

процесі, що здійснюється на будь-якій відстані від місця її перебування. Чинники впливу на формування ринку праці (рис1.2.)

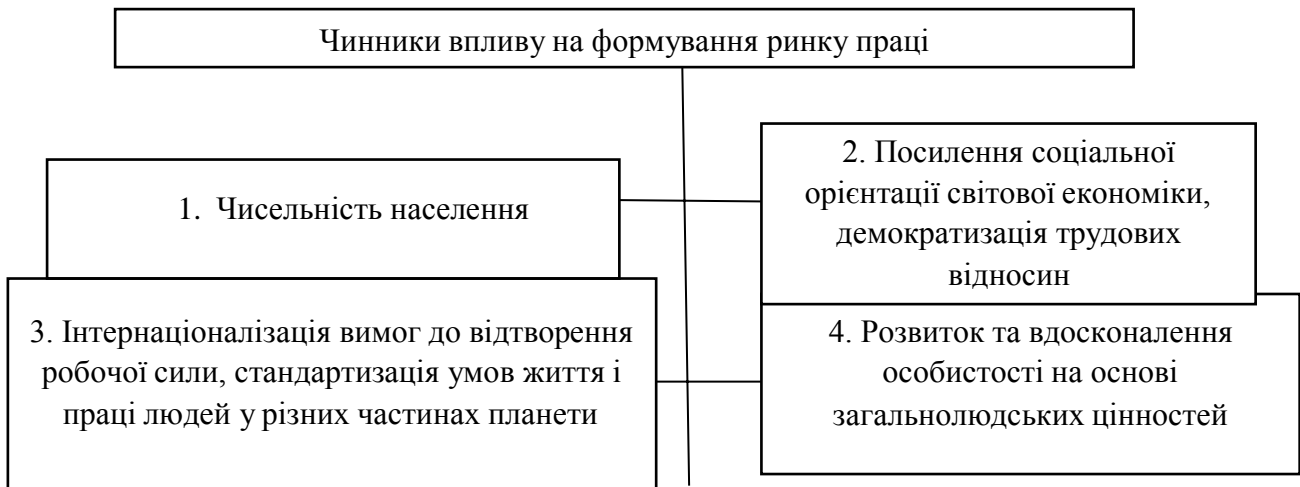

Рис 1.2. Чинники впливу на формування ринку праці
Складено на основі:[1].

Таким чином виділення сегментів світового ринку праці можна продовжити: третій сегмент – робоча сила поділена за віковими та професійними особливостями, ознаками тієї або іншої культури, традиції, а також національними, расовими та статевими ознаками;

четвертий сегмент, який пов'язаний з використанням висококваліфікованих спеціалістів (наукових працівників, інженерів, аналітиків систем), а також фахівців у галузі інформатики, менеджерів. Специфіка – завдяки розвинутій мережі телекомунікацій певна частина інтелектуальної робочої сили може брати участь у виробничому процесі, що здійснюється на будь-якій відстані від місця її перебування[1];

п'ятий сегмент – жіноча робоча сила

формується шостий сегмент – це «транснаціональна робоча сила». Цим професійним кадрам притаманна висока міжнародна мобільність: вони готові в будь-якій момент задовольнити попит на робочу силу з боку підприємств, розташованих у різних районах світу. Такі групи утворилися, наприклад, у

країнах Азії, Західної Європи, Африки, в районі мексикансько-американського кордону.

Порівняльна характеристика сучасного світового ринку праці представлена в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Порівняльна характеристика світового ринку праці

Характеристика ринку праці в 90-х рр. XX століття	Характеристика сучасного світового ринку праці
Суттєво збільшився лад між походженням економікою промислово розвинутих країн нижчої кризової точки і початком поліпшення ситуації на ринку робочої сили	Зростає нерівномірність розміщення робочої сили по країнах та відмінності в їх відтворенні на національному рівні
Нетиповою для фази поживлення є мляве зниження таких показників використання робочої сили, як чисельність змушених працювати неповний робочий тиждень, а також чисельність тих, хто претендують на робочі місця, але припинили активні пошуки роботи	Зростає мобільність капіталу та праці, попит пред'являється і на іноземну робочу силу, особливо на висококваліфіковані кадри, модифікується структура та характер конкуренції на міжнародному ринку праці
Ситуація на ринку праці впродовж останнього десятиліття характеризується різким звуженням можливостей для звільнених повернутися на попереднє місце роботи	Поглиблюється взаємозалежність між національними ринками праці, посилюється мобільність різних категорій міжнародних мігрантів, що чинить вплив на рівень доходів, як в країнах експортерів, так і в країнах-імпортерів робочої сили

Складено на основі:[1].

Нами проведено аналіз і виявлено, що об'єднання національних ринків в один - світовий - істотно позначається на макроекономічній політиці окремих держав у галузі праці та соціально-трудова відносин, знімаючи обмеження, спричинені національними особливостями, та надаючи їй більш універсального характеру. Розвиток міжнародного ринку праці

матеріалізується у зростанні масштабів та інтенсивності міжнародних міграційних процесів, які набувають дедалі глобальнішого характеру, залучаючи населення абсолютної більшості країн світу.

Поглиблення науково-технічної революції, кардинальні зміни на політичній карті світу, структурні трансформації в міжнародній економіці зумовили певну появу нових рис і особливостей міжнародної трудової міграції, модифікацію її закономірностей і тенденцій [1].

Отже, аналіз теоретичних основ світового ринку праці показав, що для формування і функціонування міжнародного ринку праці потрібні певні стартові умови, зокрема високий рівень міждержавних господарських взаємозв'язків. На сучасному етапі постала низка нових факторів, що зумовлюють необхідність широкої участі всіх країн у світогосподарських процесах. Нині жодна країна, навіть маючи багаті природні ресурси, розвинуту економіку, науку, кваліфіковані трудові ресурси і ємний внутрішній ринок, не може залишатися осторонь від потужних загальносвітових інтеграційних процесів.

1.2. Основні види міграційних процесів

Нами проаналізовано, що міжнародна міграція робочої сили - це переміщення робочої сили з однієї країни в іншу. Вона включає два основні взаємопов'язані процеси: еміграційний та імміграційний [36].

Еміграція - це виїзд робочої сили з однієї країни в іншу.

Імміграція - це в'їзд робочої сили до приймаючої країни.

Реєміграція - повернення робочої сили в країну еміграції (на батьківщину)

Основні форми міграційних процесів [36]:

- постійна міграція. Ця форма переважала до Першої світової війни і характеризувалася тим, що значні маси людей назавжди покидали свої країни і переселялись на постійне місце проживання до США, Канади, Австралії. Переселення у зворотному напрямку було незначним;

- тимчасова міграція, що передбачає повернення мігрантів на батьківщину по закінченню першого строку.
- нелегальна міграція, яка надто вигідна підприємцям країн-мігрантів і становить своєрідний резерв необхідної їм робочої сили.

Нами проаналізовано різноспрямовані потоки трудових ресурсів, що перетинають національні кордони, утворюють міжнародний ринок праці, який функціонує у взаємозв'язку з ринками капіталу, товарів та послуг. Інакше кажучи, міжнародний ринок робочої сили існує у формі трудової міграції. Міжнародна міграція робочої сили зумовлена чинниками внутрішнього економічного розвитку кожної окремої країни і зовнішніми чинниками; станом міжнародної економіки в цілому та економічними зв'язками між країнами. У певні періоди рушійними силами міжнародної трудової мобільності можуть виступати також політичні, військові, релігійні, національні, культурні, сімейні та інші соціальні чинники. Причини міжнародної трудової міграції можна також зрозуміти лише як конкретну сукупність названих чинників [36].

Традиційно (в неокласичній теорії) основну виділяють економічну причину міжнародної трудової міграції, пов'язану з масштабами, темпами та структурою накопичення капіталу.

По-перше, відмінності в темпах накопичення капіталу зумовлюють відмінності сил притягання або відштовхування робочої сили в різних регіонах світового господарства, що в кінцевому підсумку визначає напрямки переміщення цього чинника виробництва між країнами.

По-друге, рівень та масштаби накопичення капіталу справляють безпосередній вплив на рівень зайнятості працездатного населення і, отже, на розміри відносного перенаселення (безробіття), яке є основним джерелом трудової міграції.

По-третє, темпи і розміри накопичення капіталу у свою чергу до певної міри залежать від рівня міграції. Ця залежність полягає в тому, що порівняно низька заробітна плата іммігрантів і можливість знизити оплату праці

вітчизняним працівникам дозволяє знизити витрати виробництва і тим самим збільшити нагромадження капіталу. Така ж мета досягається шляхом організації виробництва в країнах з дешевою робочою силою. Транснаціональні корпорації з метою прискорення накопичення капіталу використовують або рух робочої сили до капіталу, або переміщують свій капітал у праценадлишкові регіони.

До того ж, причиною переміщення робочої сили є зміни в структурі потреб і виробництва, спричиняє науково-технічним прогресом. Скорочення обсягу виробництва або ліквідація деяких застарілих галузей вивільняють робочу силу, яка шукає собі застосування в інших країнах[36].

Робоча сила переміщується з країн з низьким рівнем життя і заробітної плати в країни з вищим рівнем. Національні відмінності в заробітній платі є об'єктивною основою міграції праці. Розглянуті вище причини можуть пояснити головним чином міграцію робочої сили з країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою або міграції з менш економічно розвинутих європейських країн до більш розвинутих. Але для пояснення міграції між США і Канадою, Англією і США, всередині ЄС цього недостатньо. В міграції між цими країнами велику роль відіграють чинники гуманітарного, соціально-культурного, екологічного, психологічного, правового, сімейного порядків. Можливість трудової міграції розширюється в міру формування єдиного світового економічного простору, у тому числі інформаційного та транспортного.

Історично міжнародне переміщення трудових ресурсів проходить 4 етапи. I етап міжнародної міграції безпосередньо пов'язаний з промисловою революцією, яка здійснилась у Європі в останній третині XVIII — середині XIX ст. Наслідком цієї революції стало те, що накопичення капіталу супроводилося зростанням його органічної будови. Остання привела до утворення "відносного перенаселення", що викликало масову міграцію з Європи до Північної Америки, Австралії, Нової Зеландії. Цим було

започатковано формування світового ринку праці. Формування світового ринку праці сприяло[36]:

- економічному розвитку в країнах імміграції, оскільки задовольняло гостру потребу цих країн у трудових ресурсах в умовах високих темпів накопичення капіталу і відсутності резервів залучення робочої сили;

- колонізації малозаселених районів землі і втягуванню в систему світового господарства нових країн. II етап міжнародного переміщення трудових ресурсів охоплює період з 80-х років XIX ст. до Першої світової війни. В цей період значно зростають масштаби нагромадження капіталу, характерною рисою якого виступає посилення нерівномірності цього процесу в рамках світового господарства. Високий рівень концентрації виробництва та капіталу в передових країнах (США, Великій Британії та ін.) зумовлює підвищений попит на додаткову робочу силу, стимулює імміграцію з менш розвинутих країн (відсталих країн Європи, з Індії, з Китаю тощо). За цих умов змінюється структура та кваліфікаційний склад мігрантів. На початку XX ст. основну масу мігрантів становила некваліфікована робоча сила. III етап розвитку міжнародної міграції охоплює період між двома світовими війнами. Особливість цього етапу — скорочення масштабів міжнародної трудової міграції, в тому числі міжконтинентальної міграції і навіть рееміграції з класичної країни-іммігранта — США. Це було зумовлено такими причинами:

- наслідками світової економічної кризи 1929 — 1933 рр., що проявились у зростанні безробіття в розвинутих країнах, і необхідності обмеження міграційних процесів;

- замкнуто-тоталітарним характером розвитку СРСР, котрий виключив його з кола країн-емігрантів робочої сили. IV етап розвитку міжнародної міграції робочої сили розпочався після Другої світової війни і триває понині. Цей етап, зумовлений НТР, монополізацією міжнародних ринків праці і капіталу, процесами інтернаціоналізації та інтеграції. Його характерні риси:

- зростання внутрішньоконтинентальної міграції, зокрема, в Європі та Африці;

- зростання попиту з боку сучасного виробництва на висококваліфіковані кадри, виникнення нового виду трудової міграції, який отримав назву "відплив умів";

- посилення державного і міжнародного регулювання трудової міграції. На тлі довгострокових циклів відбуваються сплески (вибухи) міграції. Так, у 40-ві роки XIX ст. відбувся вибух еміграції з Ірландії в США, внаслідок так званого "картопляного голоду". На початку 80-х років XIX століття широкомасштабна еміграція з Італії та Східної Європи до США була зумовлена падінням цін на європейську пшеницю. Перед Першою світовою війною, з початком економічного пожвавлення, посилилась міграція, але була перервана війною. Велика депресія та Друга світова війна помітно знизили рівень міграції. Після Другої світової війни потік мігрантів знову став збільшуватись. По-перше, утворився усталений потік висококваліфікованих фахівців до США і Канади. По-друге, потоки біженців з Угорщини після повстання (1956 р.), В'єтнаму (1975 р.) та Куби (1980 р.). По-третє, еміграція з колишніх соцкраїн після розпаду колишнього СРСР і припинення дії Варшавського договору. По-четверте, із створенням ЄС та інших економічних об'єднань вільне пересування робочої сили між країнами стало необхідною умовою нормального функціонування світового господарства. На сьогоднішній день сформувалися такі напрямки міжнародної міграції робочої сили:

- міграція з країн, що розвиваються, до промислово розвинутих країн;
- міграція в межах промислово розвинутих країн;
- міграція робочої сили між країнами, що розвиваються;
- міграція наукових працівників та кваліфікованих фахівців з промислово розвинутих країн до країн, що розвиваються [36];

В сучасних умовах міжнародні мігранти поділяються на п'ять основних категорій: іммігранти, які легально допущені в країну. Останні 25 років були

періодом високого рівня легальної імміграції, –20 викликані соціально-політичними перетвореннями в країнах Центральної та Східної Європи; працівники-мігранти за контрактом. До 80-х рр. чисельність цієї категорії мігрантів була вкрай незначна, потім вона помітно збільшилася – до 1,5 млн осіб до кінця 2011 р. Прохання про 275 надання притулку люди направляють з політичних мотивів, а також в силу важкого економічного становища у своїх країнах; біженці. Більшість сучасних біженців живуть у спеціальних таборах, які перебувають під опікою ООН або приватних агенств⁸¹. Передумовами, які зумовлюють міжнародну міграцію робочої сили в сучасних умовах, є: незадовільні умови життя працездатного населення в окремих країнах; стабільний і порівняно високий рівень заробітної плати в основних імміграційних центрах; соціальні можливості більш повної реалізації своїх здібностей у країнах імміграції; природні катаклізми, а також військові, політичні, релігійні, культурні гоніння і переслідування в країнах еміграції. Причинами міжнародної міграції робочої сили є: швидке зростання населення у світовому співтоваристві. За оцінками фахівців, зміна демографічної ситуації нашої планети характеризується такими даними: 1 р. н. е. – близько 200 млн осіб; 1630 р. – приблизно 1 млрд; 1930 р. – 2 млрд; 1960 р. – 3 млрд; 1976 р. – 4 млрд; 1989 р. – 5 млрд; 2000 р. – 6 млрд; 2012 р. – 7 млрд осіб; нерівномірний економічний розвиток країн; використання досягнень сучасної науково-технічної революції, що сприяють витісненню некваліфікованої праці; особливості соціально-політичного розвитку окремих держав і регіонів; необхідність оптимізації структури населення за окремими критеріями.

Види міжнародної міграції робочої сили Міжнародна міграція робочої сили може бути проаналізована за різними критеріями: форма міграції, тривалість, форма організації міграції, професійний склад, якісний склад[36]. Нами проаналізовано такі форми міграції [36]:

-переміщення населення в межах однієї країни;

- внутрішня переміщення населення за межі своєї країни;
- зовнішня переміщення населення всередині держав
- інтеграційна одного інтеграційного об'єднання.

З точки зору тривалості визначають [37]: виїзд населення в іншу країну на постійне місце проживання – остаточну; виїзд населення в іншу країну на певний період часу – тимчасову; виїзд населення в іншу країну на певний період пори року для здійснення сезонних робіт – сезонну ; маятникову, характерну для прикордонних районів, яка передбачає постійну або тимчасову зайнятість не в країні проживання, а в сусідній країні. Крім добровільної, існує вимушена організація міжнародної міграції робочої сили, що припускає позбавлення громадянства громадян своєї країни на підставі рішення судових органів. А також існує самодіяльна (нелегальне переміщення населення за межі своєї країни) й організована міграція (переміщення населення, що здійснюється спеціальними фірмами відповідно до національного законодавства – організований набір робітників). За професійним складом виділяють міграцію сільгоспробітників і водіїв, медичних працівників і вчителів тощо. Якісний склад формується з робочої сили низької кваліфікації, робочої сили високої кваліфікації і наукових працівників («відплив умів»). Сьогодні проглядаються наступні основні тенденції в розвитку міжнародної міграції робочої сили: збільшення кількості країн, що беруть участь у міграційному процесі; розширення структури міграційних потоків; удосконалення форм і видів переміщення трудових ресурсів; збільшення частки висококваліфікованих фахівців у міграційних потоках; зростання обсягів нелегальної міграції. Інтелектуальна міграція й проблема «відпливу умів» Міжнародна міграція висококваліфікованих кадрів одержала назву інтелектуальної міграції або «відпливу умів». До цієї категорії відносять працівників науки, інженерів, лікарів тощо. Форми інтелектуальної міграції можуть бути різними: безпосередня еміграція, тобто виїзд на постійне місце проживання; виїзд за рубіж на контрактній основі; наймання на роботу вчених і фахівців

іноземними компаніями, спільними підприємствами з іноземною участю на території країни-донора; повна оренда закордонною фірмою наукового центру, установи-донора. При цьому фундаментальні й прикладні дослідження проходять за програмами закордонної фірми й у її інтересах. Головною причиною інтелектуальної міграції є більш сприятливі умови для роботи й життя в приймаючій країні. Звичайно асиміляція висококваліфікованих працівників у суспільстві країн-реципієнтів відбувається досить м'яко, до загострення протиріч приводить погіршення економічної ситуації [37].

Кількісними показниками міжнародної трудової міграції в країнах можуть бути до того ж і показники, що фіксуються в платіжному балансі держави на рахунках поточних операцій і класифікуються за статтями трудових доходів (виплати нерезидентам) і приватних неоплачених переказів, які являють собою оціночний грошовий еквівалент майна, що переміщується в момент їх від'їзду за кордон та наступних посилок товарів і грошей на батьківщину. Розподіл позитивного економічного ефекту, що спостерігається під час міжнародної міграції, здійснюється у формі збільшення доходів мігрантів, грошових переказів із-за кордону, в результаті зменшення виробничих витрат у країнах, що отримують грошові перекази. У статистиці платіжного балансу показники, пов'язані з міграцією робочої сили, є частиною балансу поточних операцій і класифікуються по трьох статтях [38]:

- Трудовий дохід (виплати зайнятим) – зарплати та інші виплати готівкою або натурою, отримані приватними особами-нерезидентами за роботу, виконану для резидентів і оплачену ними. У цю категорію включаються також і всі виплати резидентів у пенсійні, страхові й інші фонди, пов'язані з найманням на роботу нерезидента. До кола приватних осіб-нерезидентів відносяться всі іноземні працівники, що перебувають у даній країні менш року, у тому числі сезонні робітники, робітники із прикордонних країн, що приїжджають у дану країну на тимчасові заробітки, а також місцевий

персонал іноземних посольств.

- Переміщення мігрантів – оціночний грошовий еквівалент вартості майна мігрантів, яке вони перевозять із собою, переміщуючись в іншу країну. Вивіз майна емігрантів у натурі показується як експорт товарів із країни, а його оціночний грошовий еквівалент (немов оплата за цей експорт) – по даній статті.

- Перекази працівників – пересилання грошей і товарів мігрантами своїм родичам, що залишилися на батьківщині. У випадку пересилання товарів ураховується їхня оціночна вартість. Принципова різниця між статтею «трудові доходи» (яка в платіжних балансах деяких країн називається «виплати зайнятим») і статтями «переміщення мігрантів» та «перекази працівників» є в тому, що в статті «трудові доходи» ураховуються доходи нерезидентів, тобто тих, хто тимчасово (строком до 1 року) знаходяться в даній країні. У той же час у статтях «переміщення мігрантів» і «перекази працівників» показуються доходи й видатки резидентів, тобто мігрантів, які виїхали з батьківщини й залишилися за рубіжем принаймні строком більш ніж на рік. Ці дві статті поєднуються в рамках поточних операцій у групу приватних неоплачених переказів. Приватні неоплачені перекази – оціночний грошовий еквівалент майна, переміщуваного мігрантами в момент їхнього від'їзду за кордон і наступні посилення товарів на батьківщину. Включає статті «переміщення мігрантів» і «перекази працівників». На практиці точно визначити, по якій саме статті повинні фіксуватися ті або інші міжнародні перекази, досить складно. Часто людина може поїхати за рубіж просто на тимчасові заробітки, але потім за якимись причинами затриматися там більш ніж на рік, ставши мігрантом. І навпаки, люди, які хочуть емігрувати за кордон назавжди, чиє майно були зареєстровано як перекази працівників, раптом вирішують повернутися на батьківщину, не проживши за рубіжем і року. Загальне правило, що діє в цьому випадку, укладається в тому, що облік ведеться за станом на момент перетинання кордону, і якщо навіть

пізніше з'ясовується, що запис був зроблений неправильно, його, проте, звичайно не переглядають [38].

Таким чином, види міжнародної міграції досить різноманітні, а міжнародна трудова міграція — це насамперед форма руху відносно надлишкового населення з одного центру накопичення капіталу до іншого. В цьому полягає суть економічної природи трудової міграції і її головна причина. Однак у міжнародну трудову міграцію втягуються не лише безробітні, й частина працюючого населення. В цьому випадку рушійним мотивом міграції виступає пошук вигідніших умов праці.

1.3. Наслідки міжнародної міграції робочої сили

Нами проаналізовано, що наслідки міжнародної міграції робочої сили досить різноманітні. Вони проявляються як у країнах, що експортують робочу силу, так і в країнах, що імпортують її, приносячи певні вигоди і втрати обом сторонам, хоча, як показує аналіз, вигод більше в країнах, що імпортують робочу силу, а в країнах - експортерах в цілому втрати перевищують вигоди. Світ в цілому виграє, оскільки свобода міграції дозволяє людям переміщуватися в країни, де вони можуть внести більший чистий внесок у світове виробництво.

Аналіз показав, що наслідки трудової міграції є різними для країн-реципієнтів, в які мігрують кадри (від англ. to receive - отримувати), і для країн-донорів, звідки вони виїжджають. Для країни-реципієнта позитивним наслідком трудової міграції є зростання сукупного попиту, національного виробництва та економічного розвитку. Кваліфіковані іммігранти сприяють інвестиціям у нові підприємства і проекти та інноваційному розвитку постіндустріальних країн. Кожний четвертий молодий учений США - це мігрант. Багато розвинених країн відкривають програми набору ІТ-спеціалістів, медсестер, науковців з біології, хімії, математики та інших наук і одержують значну економію на підготованні фахівців. Попит на мігрантів

зростає і під впливом старіння населення у розвинених країнах або його низької природної плінності. Шляхом залучення працівниць молодого віку деякі країни намагаються розв'язати демографічні проблеми [36]. Однією з найпопулярніших вакансій в США під час рецесії 2008-2010 років, за версією американського журналу «Forbes», була праця кваліфікованої медсестри. Її заробітна плата сягала від 55 до 90 тис. дол. США на рік [38].

Нами проаналізовано демографічні проблеми. Вони впливають на потреби в нянях та інших медичних професіоналах для роботи у хоспісах, для догляду за похилими та безнадійно хворими людьми на дому. Однак у більшості випадків мігранти заповнюють ті ніші ринку праці, які є непопулярними серед місцевого населення. Через це у країнах-реципієнтах співіснують два сегменти ринку праці: національний та іноземний. Імпорт дешевої робочої сили є вигідним для місцевих роботодавців, оскільки дозволяє їм тиснути на працівників під час трудових переговорів про рівень заробітної плати. Іноземних працівників часто розглядають і як певний амортизатор у випадку криз і безробіття: їх першими звільняють, поповнюючи резервну армію праці. У багатьох країнах легальних мігрантів не забезпечують пенсіями і не враховують при реалізації різного роду соціальних програм. Нелегальні ж працівники взагалі стикаються з відсутністю доступу до соціальної інфраструктури, освіти, кваліфікованих лікарів. Жінки часто стають жертвами торгівлі і насильства, втрачаючи свою свободу і зазнаючи фізичних загроз. Слід зважати й на зростання утриманства тих мігрантів, які живуть на різні соціальні пільги за рахунок податків інших громадян. Як правило, це характерно для європейських країн із соціально орієнтованою ринковою економікою. Утриманство породжує неробство, непристойну та агресивну поведінку, яку побачив увесь світ під час подій у Великій Британії влітку 2011 р. Розмивається національна та релігійна ідентичність країн-реципієнтів, поширюється вплив «чужих» культур та традицій, загострюються ксенофобські настрої серед корінного населення, зростають чисельність, авторитет та ідеї націоналістичних партій

у парламенті. Терористичний акт улітку 2011 р. у Норвегії, яка посідає перше місце серед країн світу з індексу людського розвитку, свідчить про посилення напруженості і суперечностей міграційної політики європейських країн. Серед позитивних наслідків еміграції для країни-донора визначають зростання трансфертних грошових переказів, які формують позитивне сальдо платіжного балансу країни. За світовими дослідженнями, доходи мігрантів, які прибувають з бідних країн до багатших, у середньому більші у 15 разів. Тому грошові перекази фізичних осіб зростають вищими темпами, ніж кількість самих міжнародних мігрантів. Вони підтримують доходи родин на батьківщині, що впливає на внутрішній попит і внутрішні інвестиції, розвиток регіонів і національного ринку[38].

У разі тимчасової міграції, коли працівники повертаються додому, велику роль відіграють здобуття ними зарубіжної освіти, переймання досвіду і традицій інших культур, розширення професійних навичок, загального світогляду, розуміння стандартів цивілізованого побуту. Ці переваги міграції добре використовує Китай, створюючи людям можливість реалізувати набутий трудовий потенціал на користь своєї країни. Проте далеко не завжди мігранти повертаються. Тоді національна економіка неворотливо втрачає висококласних фахівців, плоди їх потенціальної діяльності, витрати на освіту та підвищення кваліфікації. Скорочується кількість носіїв національної культури, прогресивних тенденцій та ідей, представників середнього класу, який є основою стабільності суспільства. Якщо ж виїжджають молоді працівники, то зменшується підприємницька активність у національній економіці, уповільнюється економічний розвиток, погіршується репродуктивний стан населення країн-донорів. Випереджаюче скорочення національних трудових ресурсів з часом призводить до зростання потреби в іноземній робочій силі та неконтрольованої тіньової міграції. Узагалі, трудова еміграція є тільки симптомом, а не причиною неефективності економічної і політичної систем країни-донора [38].

Емігранти прагнуть не тільки отримувати високі доходи, а й

розширювати коридор можливостей і прав, відсутніх у неправових державах. Діти мігрантів мають значно більші шанси на виживання, доступ до гідної освіти та медичної допомоги. В умовах нинішнього зниження бар'єрів на шляху до еміграції (як політики ООН і урядів розвинених країн) протистояти вигодам еміграції можуть тільки більші вигоди для того, аби залишитися на батьківщині [39].

Аналіз міграційних процесів пов'язаний із багатьма труднощами, які зумовлені переважно неточностями обліку. Ці проблеми типові практично для усіх країн світу, причому це стосується не тільки внутрішньої, але й зовнішньої міграції. В Україні, завдяки існуванню інституту прописки, можна приблизно визначити кількість прибулих до того чи іншого населеного пункту; що ж стосується потоків вибулих, то про них органи статистики дають недостатньо достовірну інформацію, тому що люди виїжджають, не турбуючись про реєстрацію свого виїзду[38].

Аналіз показав, той факт, що одна й та сама особа може неодноразово протягом року в'їжджати в країну й виїжджати з неї, визначає неминучість повторного обліку, що приводить у кінцевому результаті до завищення показників міграційного потоку. Виділення вперше в'їжджаючі і виїжджаючі міжнародних мігрантів із загального потоку осіб, що перетинають державний кордон, забезпечується системами національної статистики в різних країнах з різним ступенем вірогідності, тому тільки використання альтернативних критеріїв на основі різних джерел даних може дати більш-менш реальну картину обсягу й динаміки міграційного процесу в тій або іншій країні, у регіоні та у світі в цілому.

До характеристики інтенсивності міграції (розраховуються за певний період у відсотках) відносяться [38]:

По-перше, інтенсивність міграції по прибуттю – співвідношення чисельності прибулих та середньої чисельності населення регіону.

По-друге, інтенсивність міграції по вибуттю – співвідношення чисельності вибулих та середньої чисельності населення регіону.

По-третє, інтенсивність міграційного обороту – співвідношення обсягу міграційного обороту та середньої чисельності населення регіону.

До того ж, інтенсивність результативності (сальдо) міграції – різниця між інтенсивностями міграції по прибуттю й вибуттю.

Незважаючи на наявність різних мотивів (політичних, релігійних, національно-расових та ін.), сучасні міжнародні міграції населення насамперед явище економічне, обумовлене пошуками нового місця роботи за межами рідної країни. Міждержавні переміщення робочої сили можуть мати різні економічні наслідки та призводити до виникнення досить складних проблем у країнах - експортерах та країнах - імпортерах робочої сили [38].

Нами проведено аналіз грошових переказів. Країна-експортер робочої сили зазвичай отримує своєрідну плату за такий експорт у вигляді переказів назад на батьківщину частини доходів емігрантів своїм сім'ям. Це призводить до перерозподілу чистої вигоди від еміграції між країною - експортером і країною-імпортером робочої сили.

Нам проаналізовано зворотні потоки. Повертаючись на батьківщину, емігранти привозять з собою значні матеріальні цінності та солідну робочу кваліфікацію або управлінський досвід, який вони потім використовують у своїй країні. Проте дуже часто емігранти, набувши досвід та кваліфікацію, залишаються у країні, що приймає. До того ж здебільшого країну залишають найкваліфікованіші працівники, тобто відбувається «відплив інтелекту», що призводить до зниження технологічного потенціалу країн - експортерів робочої сили, падіння їх загального наукового та культурного рівня. Безробіття. Частою причиною міграції є не відмінності у рівнях заробітної плати у різних країнах, а хронічне безробіття або неповна зайнятість. Фіскальні аспекти. Вплив іммігрантів на податкові надходження та державні витрати країни, що приймає, залежить від характеристик самих іммігрантів. Якщо іммігранти молоді, кваліфіковані, освічені, володіють мовою країни, що приймає, то вони знайдуть собі відповідну роботу і будуть платити великі

податки. Якщо іммігранти некваліфіковані, не знають мови, то їм буде потрібна державна або добродійна допомога протягом декількох років, щоб вивчити мову та асимілюватись. Окрім цього проблема імміграції ускладнюється цілою низкою позаекономічних чинників. Масову міграцію завжди супроводжують зростання соціальної напруги у суспільстві, злочинність, конфлікти на расовому, національному чи релігійному ґрунті та інші негативні явища [38].

Міжнародна міграція робочої сили має як і позитивні так і негативні наслідки для соціально-економічного розвитку держав. Вони проявляються як у країнах, що експортують робочу силу, так і в країнах, що імпортують її, приносячи певні вигоди та втрати обом сторонам, хоча, як видно з економічного аналізу, вигод більше в країнах-імпортерах робочої сили, а в країнах-експортерах у цілому втрати перевищують вигоди. Розглянемо їх більш докладно.

Країни, що приймають робочу силу (імпортери), отримують такі переваги [38]:

По-перше, в країні, що ввозить робочу силу, особливо кваліфіковану, прискорюються темпи зростання національної економіки.

По друге, розвиваються економічно відсталі та непривабливі для місцевого населення галузі економіки. Іммігранти в багатьох країнах зайняті на важких, шкідливих низькооплачуваних роботах, на яких немає претендентів серед місцевого населення. У країнах, що активно використовують іноземних робітників, цілі галузі економіки знаходяться в залежності від імпорту робочої сили. У Західній Європі частка іноземців у таких галузях дуже велика, і часом доходить до 70% робочої сили. У Франції іммігранти становлять 1/3 зайнятих 90 в автомобілебудуванні, у Бельгії – половину гірників, у Швейцарії – 40% усіх будівельників і т. ін. До того ж, приплив іноземної робочої сили дозволяє розвинути країнам проводити переміщення національної робочої сили у високотехнологічні галузі без збитку для роботи тих секторів, звідкіля ідуть місцеві працівники.

В тому числі, зростає попит на товари та послуги потрібні іммігрантам, що стимулює зростання виробництва і створює додаткову зайнятість у країні їх перебування.

Також підвищується конкурентоспроможність вироблюваних країною товарів внаслідок зменшення витрат виробництва, пов'язаного з більш низькою ціною іноземної робочої сили і можливістю стримувати зростання або знизити заробітну плату місцевим робітникам через підвищену конкуренцію на ринку праці, що в кінцевому підсумку призводить до підвищення конкурентоспроможності самої країни-імпортера робочої сили і здобуття високого рейтингу на міжнародній арені.

В свою чергу приймаюча країна виграє за рахунок податків, розмір яких залежить від кваліфікаційної та вікової структури іммігрантів. Висококваліфіковані фахівці, що вже володіють мовою приймаючої країни, відразу стають великими платниками податків.

Не мало важливо те, значний дохід приносить трансферт знань з країни еміграції. При імпорті кваліфікованих працівників і наукових кадрів приймаюча країна економить на витратах на освіту та професійну підготовку, соціальних програмах, а також купівлі патентів, ноу-хау, ліцензій в інших державах (так, у США 230 членів Національної академії наук, 33% лауреатів Нобелівської премії – іммігранти, за рахунок залучення іноземних фахівців США заощадили в сфері освіти і науки за період 1965–1990 рр. не менше ніж 15 млрд дол. За сучасними оцінками, чиста вигода для країни, що приймає, від залучення одного «середнього» вченого-гуманітарія становить 230 тис. дол. США, вченого у галузі суспільних наук – 235 тис. дол., інженера–253 тис. дол., лікаря–646 тис. дол.).

В тому числі, іноземні робітники часто розглядаються як певний амортизатор на випадок зростання безробіття: вони можуть бути звільнені у першу чергу. До того ж, іммігранти поліпшують демографічну картину розвинутих країн, які потерпають від старіння населення. У Німеччині, Франції, Швеції 10% усіх новонароджених з'являються в сім'ях переселенців, у Швейцарії – 24%,

у Люксембурзі—38%.

-В країні створюється додаткова еластичність внутрішнього ринку праці шляхом посилення конкуренції у сфері пропозиції робочої сили.

-Підприємці країн, що приймають іноземну робочу силу, виграють від припливу іммігрантів ще й тому, що готовність іммігрантів працювати за порівняно низьку за стандартами даної країни заробітну плату дозволяє стримувати ріст оплати праці місцевих працівників.

-Робітники-емігранти сприяють омолодженню структури трудових ресурсів країн імміграції.

-Грошові перекази емігрантів на батьківщину сприяють розширенню реалізації товарів країн імміграції за кордоном.

-Закордонні працівники не забезпечуються пенсіями та не беруть участі у різного роду соціальних програмах [38].

Негативні наслідки, породжені імміграцією для країн, що приймають робочу силу (імпортери) [38]:

По-перше, зміна густоти населення.

По друге, посилення конкуренції на ринку некваліфікованої робочої сили, що призводить до зниження реальної заробітної плати відповідних категорій місцевих працівників.

По-третє, зростання безробіття, що, у свою чергу, погіршує економічні характеристики держави, дестабілізуючи її внутрішні ринки, пов'язані з ринком праці.

До того ж, посилюється відтік валютних коштів за кордон.

В тому числі, зростає злочинність.

Також, поряд з економічними, виникають соціальні, культурні, міжрелігійні, правові, політичні та інші проблеми. Наприклад, сучасна міграція до країн ЄС породжує низку специфічних проблем. До основних з них слід віднести: після 2000 р. помітно збільшується частка іноземців, які працюють у сфері послуг, а не у виробничій сфері (в сталеливарній, металообробній, промисловості, автомобілебудуванні); поширення ЄС

(травень 2004 р. і січень 2007 р.) породжує проблему масової міграції населення з країн, що приєдналися до «багатих» країн Союзу; значне збільшення нелегальних мігрантів. Кількість «нелегалів», що знаходяться в країнах ЄС, зросла в 1993-2003 рр. з 2 до 3 млн осіб; насамперед це вихідці з країн Північної Африки та Азії. Як інструменти регулювання негативних наслідків міграції держави можуть використовувати імміграційні квоти і різні цензові умови в'їзду в країну, тобто застосовувати селективний принцип у залученні робочої сили із-за кордону. Країни-постачальники робочої сили (експортери) отримують такі вигоди [38]:

В першу чергу, поліпшення умов життя громадян, що емігрували та членів їх сімей.

По-друге, зниження рівня безробіття і, як наслідок, соціального напруження в країні.

По-третє, приток працездатного населення для забезпечення трудовими ресурсами непрестижних галузей економіки та непрестижних робочих місць або вторинного ринку праці.

До того ж, набуття емігрантами нових знань і досвіду. Відбувається своєрідний обмін досвідом та безкоштовне для країни-експортера навчання робочої сили новим професійним навичкам, ознайомлення з передовою технологією, організацією праці тощо. Для країн еміграції повернення досвідчених кваліфікованих робітників після роботи за кордоном сприяє розвитку національної економіки.

Також отримання країною-експортером додаткового джерела валютних доходів у формі грошових переказів від емігрантів, а отже, поліпшення її платіжного балансу .

Ці перекази включаються до статті «Приватні перекази» платіжного балансу і становлять для багатьох держав значну частину валютних надходжень. Розрахунки зарубіжних фахівців показують, що роль приватних переказів особливо велика для країн з середнім рівнем розвитку. У цих країнах доходи

від експорту робочої сили в окремі роки перевищують надходження з решти видів зовнішньоекономічної діяльності. За даними МВФ, середня норма прибутку при експорті товарів становить 20%, послуг – 50%, а від експорту робочої сили значно вище. Наприклад, Пакистан від працюючих за кордоном отримує 2,4 млн дол. на рік, що перевищує надходження від експорту товарів і послуг у 5 разів. В Єгипті наприкінці 80-х років перекази емігрантів становили понад 3 млрд дол. на рік, а експлуатація Суецького каналу – 970 млн дол. у Португалії – 3,6; Іспанії – 2,6; Індії – 2,4; Туреччині – 2,2; Ізраїлі – 1,5. У Йемені перекази емігрантів в окремі роки у 30 разів перевищували надходження від експорту товарів і послуг. За даними на початок 90-х років близько 40 країн світу мали надходжень від мігрантів не менше як 100 млн дол., а 10 країн – понад 1 млрд. дол.

- Отримання грошей, засобів виробництва, заощаджень та товарів які трудові мігранти при поверненні на батьківщину привозять із собою. Повертаючись додому, наймані працівники привозять цінності на суму, приблизно еквівалентну здійсненим ними попередніх грошових переказів. А відтак додачу до національного доходу країни-експортера робочої сили мож на розглядати як подвоєну суму переказів.

- Отримання валютних доходів від виїзду емігрантів за кордон у вигляді податків з прибутку фірм-посередників.

- Отримання валютних доходів від особистого інвестування мігрантів.

- Отримання валютних доходів від капіталовкладення країн-імпортерів робочої сили, що надходять в країни-експортери міждержавними каналами.

- 1-Отримання валютних доходів від субсидії благодійних фондів і міжнародних організацій.

Негативні наслідки трудової міграції для країн-постачальників (експортерів) робочої сили [38]:

- Скорочення податкових надходжень через зменшення числа платників податків.

- Опосередковане зниження ціни національної робочої сили.

- Здійснюється старіння структури трудових ресурсів.
- Результатом масової еміграції може стати депопуляція (скорочення чисельності населення), що відбувалося в Ірландії, Греції, Португалії в 60-х рр., незважаючи на високий природний приріст у цих країнах. Виділяючи пріоритет економічного характеру, важливо мати на увазі і зворотній бік міжнародних міграцій населення – демографічний, що значно впливає на динаміку загальної чисельності, віково-статеву й іншу структуру населення тієї або іншої країни. Так у 80-і рр. частка зовнішньої міграції в загальному приросту населення, наприклад, таких країн як США, Канада, Франція, Австралія, мала тенденцію до росту, перевищивши в середньому 25%. У США, згідно оцінок американських експертів, на іммігрантів приходилося 50% щорічного приросту населення. Недооцінка цього боку міжнародних міграцій населення на думку вчених, чревата серйозними негативними наслідками як власне демографічного, так і соціально-економічного і 93 політичного характеру для країн з малим населенням. Прикладом демографічної кризи, викликаної міграціями, може служити Ірландія. Маючи в 1841 р. близько 6,5 млн осіб, ця країна через 50 років (у 1891 р.) нараховувала лише 3,4 млн, а в 1956 р. – 2,9 млн. За період з 1851 по 1946 р. з Ірландії емігрувало близько 4 млн осіб, а за період з 1946 по 1956 р. – 320 тисяч. Аналіз показав, що останнім часом, завдяки помітному підвищенню життєвого рівня населення і відносно високому природному приростові населення демографічна ситуація трохи покращилася – у 2002 р. чисельність цієї країни складала 3,9 млн осіб, але і в даний час за межами Ірландії (в основному в США і Великобританії) проживає значно більше ірландців, чим у самій країні.
- Виникає проблема реадaptaції робітників, які повертаються після роботи за кордоном і відвикли від місцевих умов праці та життя.
- Послаблення класової солідарності трудящих.
- Відплив кваліфікованих та ініціативних працівників, так званий «відплив інтелекту», призводить до уповільнення темпів зростання науково-технічного

та культурного рівня країни, зниження кваліфікації її працівників та втрати наукового потенціалу. Нерідко така форма еміграції носить безповоротний характер і веде до ослаблення інтелектуального потенціалу країни-донора. Основними каналами «відпливу інтелекту» виступають: відбір студентів і аспірантів зарубіжними університетами, які пропонують вражаючі перспективи наукової діяльності за кордоном; запрошення досвідчених спеціалістів для роботи у відділи міжнародних компаній, розташовані в даній країні або за її межами [38].

1.4. Методи та показники оцінювання міграції робочої сили

Аналіз показав, що до кількісних показників міграційних процесів, відносяться такі абсолютні показники, як кількість прибулих та вибулих, які визначаються на основі інституту прописки. Ці показники кількості являється абсолютним показником, який характеризує масштаби міграції. До відносних показників, що дають її характеристику за визначений період.

Для аналізу трудової міграції важливе значення має визначення соціально-демографічних характеристик мігрантів, вивчення кількісних і структурних міграційних процесів та інтенсивності їх розвитку методами статистики.

Аналіз показав, що міграція населення аналізується за допомогою системи статистичних показників, кожен з яких розкриває переважно ту або іншу сторону явища, на підставі відповідних є [28]:

- орієнтація на міжнародні стандарти при формуванні первинної інформації, використання класифікаторів та групувань, визначених алгоритмів розрахунків показників, побудова демографічних моделей (що не виключає спеціалізації методології на національному рівні і визначення шляхів її вдосконалення);

- дотримання вимог достовірності і співставності інформації;

- розширення сфери застосування і вдосконалення комп'ютерних технологій на всіх етапах роботи з демографічною інформацією;
- аналіз причин і наслідків демографічних процесів, взаємозв'язків між демографічними і соціально-економічними явищами [46].

До загальнонаукових методів належать: діалектичний, логічний та методи системного підходу та системного аналізу.

Нами проаналізовано статичний підхід вивчення міграційних процесів. Він дозволяє співставити окремі та узагальнюючі показники трудової міграції у часі та просторі, тобто відобразити закономірний зв'язок кількісної та якісної сторони цього складного процесу. Статистичний підхід до оцінювання міграційного процесу, дозволить з'ясувати механізм його дії, виявити чинники, які впливають на формування трудової міграції, визначити основні напрями розвитку. Комплексне статистичне оцінювання міграційного процесу повинно бути спрямоване на забезпечення соціально-трудова перетворень та зменшення масштабів міграційних процесів [24].

Основне джерело відомостей про міграцію населення – державна статистика, що включає поточний облік міграції матеріали перепису населення; крім того організуються вибіркові обстеження, мета яких, як правило – з'ясувати мотиви переміщень.

Для аналізу трудової міграції окрім використання абсолютних даних, які характеризують чисельність населення відповідних територій, застосовуються та відносні показники, які характеризують інтенсивність та структуру міграції, загальний рівень рухливості населення територій, масштаби, структуру, напрями та результативність міграційних потоків за різні періоди. Ці показники розраховують окремо за потоками прибуття, вибуття та міграційного приросту [28].

Найбільш значимий показник рівня міграційної рухливості – кількість переселень за весь прожитий період життя у осіб певного віку або населення в цілому. Показники фактичної міграції (переселень) розподіляються на три групи :загальні, які характеризують звітні для території міграційні процеси;

спеціальні (структурні), які характеризують міграцію конкретних спеціально-демографічних груп, а також показники міжрайонного (між територіального) обміну, що характеризують міграційні зв'язки між конкретними територіями міграційного обміну. Вони складаються із показників потужності, інтенсивності і результативності міграції [29].

Дані державної статистики дозволяють проаналізувати, з одного боку, міграційні процеси, а з іншого – сукупності мігрантів. Міграційні процеси кількісно характеризуються обсягом міграції, її інтенсивністю, розміром та напрямом міграційних потоків. До загальних абсолютних показників обсягу міграції належать: валова міграція та сальдо міграції [46].

Широко використовуються групування прибулих та вибулих за регіонами прибуття (вибуття), за їхньою освітою, національністю а також за причиною в'їзду (виїзду).

Окремо визначаються показники інтенсивності міграційних процесів та подаються в проміле. Вони дозволяють оцінити рівень рухливості населення конкретної території, порівняти між собою рівні рухливості різних по рангу і величині регіонів, виявити динаміку міграційного руху незалежно від зміни чисельності населення і передбачити зміни даних тенденцій у майбутньому. Проте використання цього показника обмежене тим, що його величина залежить не лише від інтенсивності міграційних зв'язків того чи іншого регіону, а також від міграційної ємності регіону вселення і міграційної можливості регіону виходу, отже дані неможливо використовувати з 100% імовірністю і при аналізі за необхідне використовувати додаткові дані.

Суспільні явища безперервно змінюються, розвиваючись у просторі та часі. Протягом певного часу змінюється чисельність населення внаслідок міграції. У цьому контексті велике значення відіграють ряди динаміки. Визначення динаміки міграційних процесів – одне із завдань статистики.

Для всебічного аналізу міграції населення застосовують індексний метод, показники варіації, кореляційно-регресійний аналіз, кластерний аналіз, прогнозування часових рядів [42].

Індексний метод аналізу дозволяє вирішувати цілий комплекс задач і охарактеризувати ряд показників щодо формування міграційних потоків.

Знаходять своє застосування територіальні індекси, індекси співвідношень, якісних оцінок та інші. При вивченні структурних факторів значну роль відіграє система індексів змінного, фіксованого складу.

Питання регулювання і прогнозування трудової міграції вимагають використання методів кореляційно-регресійного аналізу, методу головних компонент, кластерного аналізу і методів багатомірного аналізу. Крім того, при аналізі і прогнозуванні даних процесів застосовуються методи експертних оцінок, рейтингове оцінювання [25].

Стихійний характер трудових міграцій дозволяє використовувати деякі методи статистичного і економетричного моделювання, власне трендові і регресійні рівняння. Застосовуючи ці методи, виявляють силу і напрям впливу різних чинників на формування міграційних процесів. Аналіз взаємозв'язку між показниками трудової міграції здійснюється шляхом оцінки кореляційного зв'язку та побудови регресії. Регресійна модель описує об'єктивно існуючі між явищами кореляційні зв'язки. На практиці перевагу віддають моделям, які є лінійними чи приводяться до лінійного виду шляхом перетворення змінних.

Складність аналізу трудових міграцій як об'єкта аналізу зумовило існування великої різноманітності показників, які характеризують той або інший бік явища. Існування великої кількості різноманітних показників міграцій зумовлює необхідність їх систематизації. Більшість науковців [8] у своїх працях оминають дану проблему, обмежившись, зазвичай несистематизованим, переліком показників, чи надають перелік лише тих, які використовуються в процесі аналізу. Одним із перших, хто зробив спробу систематизувати показники міграції, був В.І. Переведенцев, зокрема ним було розділено всю сукупність показників на абсолютні і відносні, до останніх були віднесені показники структури, інтенсивності і показник приживаності новоселів [13].

Система узагальнюючих показників оцінювання ефективності трудової міграції представлена в табл. 1.2.

Таблиця 1.2.

№	Назва показника	Характеристика	Алгоритм розрахунку
1.	Валова міграція	Абсолютний показник, що характеризує обсяг міграційних потоків за рік	$V_m = P + V \quad (1.1)$ <p>V_m – валова міграція P – чисельність прибулих V – чисельність вибулих</p>
2.	Сальдо міграції	Абсолютний показник, що характеризує міграційний приріст (спад) за рахунок міграційного руху	$\Delta m = P - V \quad (1.2)$ <p>Δm – сальдо міграції</p>
3.	Коефіцієнт вибуття	Відносний показник, що характеризує вибуття трудових мігрантів в розрахунку на 1000 осіб населення	$K_v = \frac{V}{S} * 1000 \quad (1.3)$ <p>V – чисельність вибулих; S – середньорічна чисельність населення.</p>
4.	Коефіцієнт прибуття	Відносний показник, що характеризує прибуття трудових мігрантів в розрахунку на 1000 осіб населення	$K_p = \frac{P}{S} * 1000 \quad (1.4)$ <p>P – чисельність прибулих; S – середньорічна чисельність населення.</p>
5.	Коефіцієнт інтенсивності міграційного руху	Відносний показник, що характеризує інтенсивність руху (кількість прибулих і вибулих) трудових мігрантів в розрахунку на 1000 осіб населення	$K_r = \frac{P+V}{S} * 1000 \quad (1.5)$ $K_r = K_p + K_v \quad (1.6)$
6.	Коефіцієнт інтенсивності міграційного(механічного)приросту (%о пункти)	Відносний показник, що характеризує величину міграційного приросту в розрахунку на 1000 осіб населення	$K_m = \frac{P-V}{S} * 1000 \quad (1.6)$ $K_m = K_p - K_v \quad (1.7)$

Продовження таблиці 1.2.

7.	Відносне сальдо міграції	Відносний показник, що характеризує чисельність прибулих в розрахунку на 1000 осіб населення	$\Delta v_m = \frac{K_p}{K_v} * 1000 \quad (1.8)$
8.	Коефіцієнт ефективності Міграції	Відносний показник, що характеризує удільну вагу міграційного приросту (спаду), частку чистої міграції до валового міграції	$K_m = \frac{P-V}{P+V} * 1000 \quad (1.9)$
9.	Коефіцієнт результативності	Відносний показник, що характеризує частку чистої міграції до валового міграції	$K_r = \frac{K_p}{K_v} \quad (1.10)$
10.	Спеціальні коефіцієнти, які розраховуються для окремих груп міграційних потоків	Характеризує інтенсивність міграції відповідно до категорії (вік, стать, працездатність, місце проживання, тощо)	$K_p = \frac{P_x}{S_x} * 1000 \quad (1.11)$ $K_v = \frac{V_x}{S_x} * 1000 \quad (1.12)$

Джерело: [30]

Абсолютними показниками міграції є кількість прибулих (P), кількість вибулих (V), валова міграція (Vm), сальдо міграції (Δm) (механічний приріст або чиста міграція), які можна визначити як по кожній адміністративно-територіальній одиниці, так і по країні загалом за півріччя чи за рік в цілому або загальним підсумком за декілька років [30].

До відносних показників міграції робочої сили відносять загальні коефіцієнти прибуття (K_p) і вибуття (K_v).

Однією з основних характеристик міграційних процесів є її результативність (K_r). Результативність міграції дорівнює відношенню числа вибулих до прибулих. Існує числова характеристика, яка називається

коефіцієнтом результативності міграції. Зазвичай цей показник визначається з розрахунку на 1000 прибулих та може бути розрахований як загальний, так і міжнародний [31].

Спеціальні коефіцієнти (K_p , K_v) розраховуються для окремих груп, складових міграційних потоків, оскільки показники міграції прямо залежать від складу мігрантів, наприклад, вікові коефіцієнти інтенсивності міграції розраховуються як співвідношення числа мігрантів відповідного віку до середньої чисельності населення цього віку в регіоні виходу або вселення.

Висновок до розділу 1

Для оцінки ефективності міграційних процесів використовують наступні показники: кількість прибулих, кількість вибулих, валова міграція, сальдо міграції (механічний приріст чи чиста міграція), загальні коефіцієнти прибуття і вибуття, результативність міграційних процесів, відносне сальдо міграції, коефіцієнт ефективності міграції, коефіцієнт інтенсивності міграційного руху, коефіцієнт інтенсивності міграційного приросту.

Таким чином, відходячи від економічних та неекономічних наслідків міграції можна визначити глобальні наслідки міжнародної міграції робочої сили. Світ у цілому виграє від міжнародної трудової міграції, оскільки свобода міграції дає людям змогу переміщуватись до країн де вони можуть внести більший чистий дохід у світове виробництво та стимулює розвиток НТП. Позитивним наслідком міжнародної трудової міграції є забезпечення перерозподілу трудових ресурсів відповідно до потреб країн, що найбільш динамічно розвиваються, призводить до концентрації працьовитого населення в головних економічних центрах, дозволяє освоїти нові райони та їхні природні ресурси, сприяє 94 підвищенню матеріального добробуту та росту професійного рівня десятків мільйонів людей. Негативним наслідком міжнародної трудової міграції в світі є надмірне розростання великих міст у країнах-реципієнтах, демографічне старіння і фемінізація населення в країнах-донорах.

За результатами дослідження теоретичних основ міжнародної міграції кваліфікованих кадрів в умовах глобалізації встановлено, що міжнародна міграція кваліфікованих кадрів є переміщенням осіб, які мають вищу освіту або науковий ступінь, значний досвід роботи у певній галузі через кордони певних територій, обумовлена зміною постійного місця проживання з метою найму на роботу. Визначено, що інтенсифікації міграційних процесів у світовому господарстві сприяє зростання міжнародного руху капіталу,

функціонування транснаціональних корпорацій, демографічна криза у розвинутих країнах, наявність і насиченість інформаційних зв'язків.

Дослідження видів трудової міграції за термінами, напрямом переміщення, характером, формами реалізації та ступенем легальності дозволило упорядкувати класифікаційні критерії трудової міграції. Доведено, що в глобалізаційних умовах набуло поширення явище опосередкованої міграції, тобто переміщення працівників у рамках транснаціональних корпорацій. Встановлено, що чинники, що зумовлюють трудову міграцію персоналу, за джерелом виникнення можна поділити на внутрішні (ендогенні) і зовнішні (екзогенні). Основним чинником міжнародної трудової міграції є відносний рівень доходу працівника порівняно з рівнем оплати праці в інших країнах. До неекономічних чинників відносяться релігійні, етнічні, екологічні, освітньо-культурні, психологічні а до економічних - різниця у соціально-економічному розвитку країн, стан і тенденції розвитку національного ринку праці, функціонування транснаціональних корпорацій. Фактори міграції населення діють не ізольовано, а в сукупності, лише, міняючи свою значущість у різних місцях і в різний час.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз динаміки та структури обсягів руху трудових мігрантів

За даними Державної служби статистики, у 2020 р. населений пункт проживання змінили лише 12 із тисячі українців. Проте й досі внутрішні переміщення, що статистично обліковуються, приблизно у 10 разів переважають за обсягом міжнародну міграцію. Домінують у внутрішніх міграціях переміщення між містом і селом. Сільське населення скорочується за рахунок відпливу молоді в міста, що прискорює його старіння [8].

У міжрегіональних міграціях основним реципієнтом є м. Київ та Київська область. В умовах сучасної кризи міграційний приріст зменшився (14,4 тис. в 2019 р., близько 12 тис. в 2020 р.), проте залишився найбільшим в Україні [55]. Ці дані, однак, стосуються лише переселень, що фіксуються офіційно, і не включають тимчасові переміщення, у т.ч. вимушені. Крім того численною є участь населення у внутрішніх трудових міграціях, не пов'язаних із щоденним чи щотижневим поверненням до місця постійного проживання. Вони здійснюються для виконання сезонної, вахтової, а то й більш тривалої роботи в столиці та найбільших індустріальних центрах.

За найновішими даними у 2019- 2020 р. чисельність внутрішніх трудових мігрантів в Україні перевищує 1,6 млн. осіб і сягає 9% економічно активного населення [57]. Причому найближчим часом внутрішня трудова міграція може зрости приблизно на 50% . Для 55% респондентів з числа внутрішніх трудових мігрантів їхнє робоче місце є постійним, для переважної більшості – єдиним. Разом із тим, лише 20% опитаних внутрішніх трудових мігрантів працюють офіційно, за трудовою угодою, інші – за усною домовленістю, або вважають себе самозайнятими [56].

У 2018 р., транскордонна мобільність населення України стрімко зростала, чисельність поїздок українців до Польщі перевищила кількість

виїздів до Росії, яка традиційно найбільше відвідувалася громадянами України і з якою зберігався безвізовий режим.

Кількість перетинів державного кордону громадян України у напрямі виїзду у 2018-2020 рр. наведено на рис. 2.1.

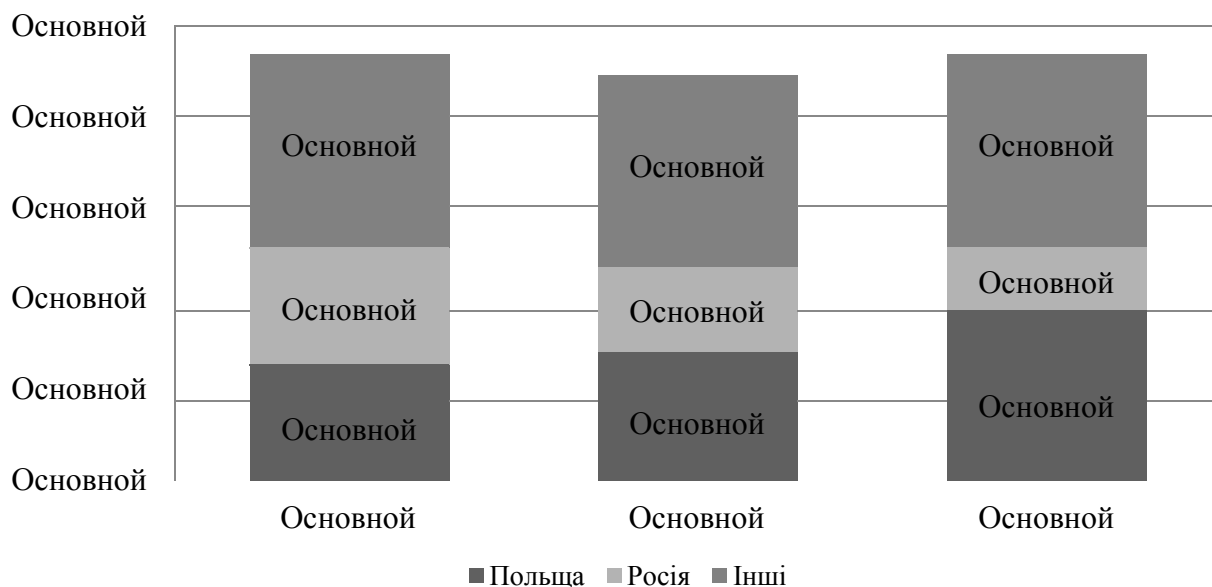

Рис. 2.1. Кількість перетинів державного кордону громадянами України у напрямі виїзду у 2018-2020 рр., млн. разів

Джерело: [58].

Аналіз статистичних даних показав, що загальне зменшення кількості поїздок за кордон, передовсім за рахунок виїздів до Росії: у 2019 р. їх було майже на третину менше, ніж у 2018 р. Водночас, кількість виїздів українців до Євросоюзу продовжувала зростати – 10,5 млн. в 2019 р., 12,5 млн. в 2020 р [58].

У процесі візової лібералізації з ЄС процедури оформлення віз для українців поступово спрощувалися, кількість шенгенських віз, виданих громадянам України, зростала. Якщо в 2010 р. українці отримали 1,28 млн. шенгенських віз, то в 2018 р. – уже 1,56 млн. Причому 38,6% цих віз були багаторазовими. У 2019 р. багаторазових віз було оформлено 52,4%. У 2020 р. – 56,8%. Цим частково пояснюється перше за десятиліття зменшення

кількості оформлених шенгенських віз – українцям видано 1,35 млн. шенгенських віз упродовж 2019 р., 1,19 млн у 2020 р.

Ще одна причина скорочення чисельності віз – ріст кількості відмов. У 2014 р. частка відмов становила 3,83%, проте у 2018 р. скоротилася до 1,85%. В умовах війни вона знову почала зростати: 1,97% у 2019 р., 3,4% – у 2020 р.

Інтенсифікації транскордонної мобільності українців у напрямку ЄС сприяють угоди про малий прикордонний рух, укладені з Угорщиною в 2007 р., Польщею та Словаччиною в 2008 р., Румунією – в 2019 р. Завдяки ним громадяни, які проживають у прикордонній смузі, можуть без віз подорожувати до сусідніх держав, заглиблюючись на їх територію на відстань від 30 км (Польща) до 50 км (інші сусідні держави). Наприклад, згідно з даними опитувань міжнародних пасажирів, мешканцями 30-кілометрової прикордонної зони здійснюється до 65% перетинів кордону з Польщею [58].

Постійно зростає чисельність українців, які проживають на території ЄС. У 2020 р. їх нараховувалось 905,2 тис. Вони становили понад 6% іноземці із третіх країн на території Євросоюзу. Найбільше українців проживали в Італії (238 тис.), Польщі (336 тис.), Німеччині (112 тис.), Чеській Республіці (113 тис.) та Іспанії (84 тис.).

Набуття громадянами України права на вільне пересування співпало у часі із глибокими структурними трансформаціями економіки, що супроводжувалися падінням рівня життя та зростанням безробіття. Внаслідок деградації системи безплатної освіти та медицини оплата цих послуг лягла на населення. За відсутності розвинутої системи кредитування особи, які прагнули започаткувати свій бізнес, потребували стартового капіталу. Перехід до ринкової економіки створив новий споживчий попит на такі товари високої вартості як житло, автомобілі, побутову техніку та інше. Все це стимулювало трудову міграцію за кордон, яка наприкінці 1990-х рр. перетворилася на масове явище і джерело доходів для багатьох сімей. Відповідно до даних аналізу, проведеного в рамках проекту Міжнародна

організація міграції у 2019-2020 рр., за кордоном перебувають для здійснення трудової діяльності близько 700 тис. громадян України.

Основні країни призначення та відповідна кількість трудових мігрантів з України зображені на рис. 2.2.

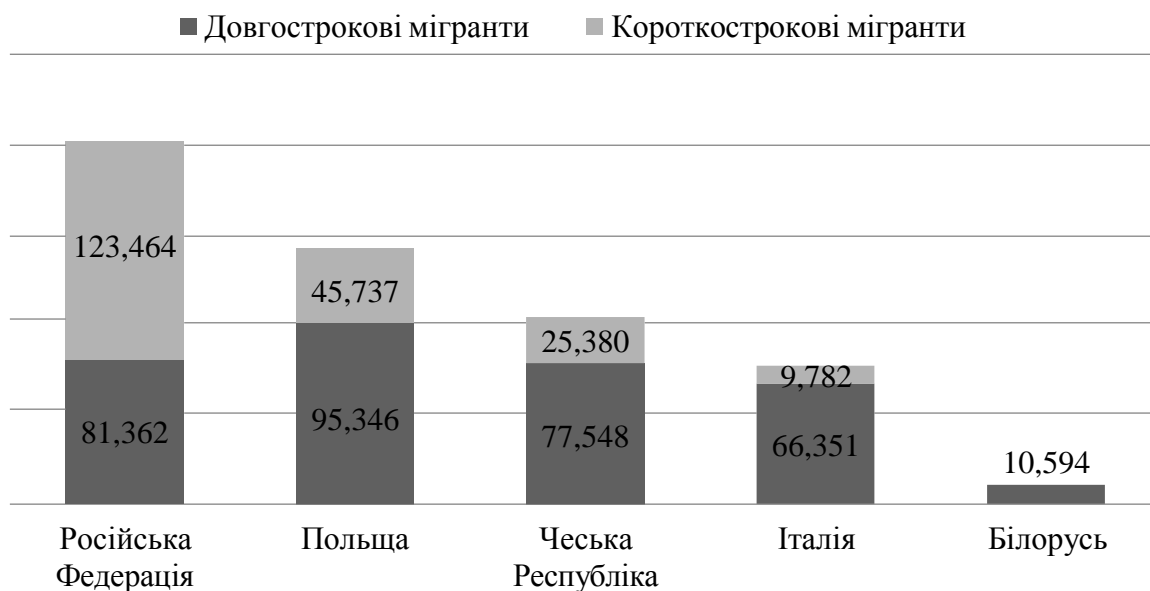

Рис. 2.2. Основні країни призначення трудових мігрантів з України, осіб
Джерело: [57]

Аналіз статистичних даних показав, що основними країнами призначення працівників-мігрантів є Польща, Російська Федерація, Чеська Республіка та Італія. На них припадає близько 80% загальних потоків короткострокових та довгострокових трудових мігрантів з України. До Італії та Білорусі мігрує майже 20% робочої сили України.

Сфери зайнятості українських трудових мігрантів за кордоном наведені на рис. 2.3.

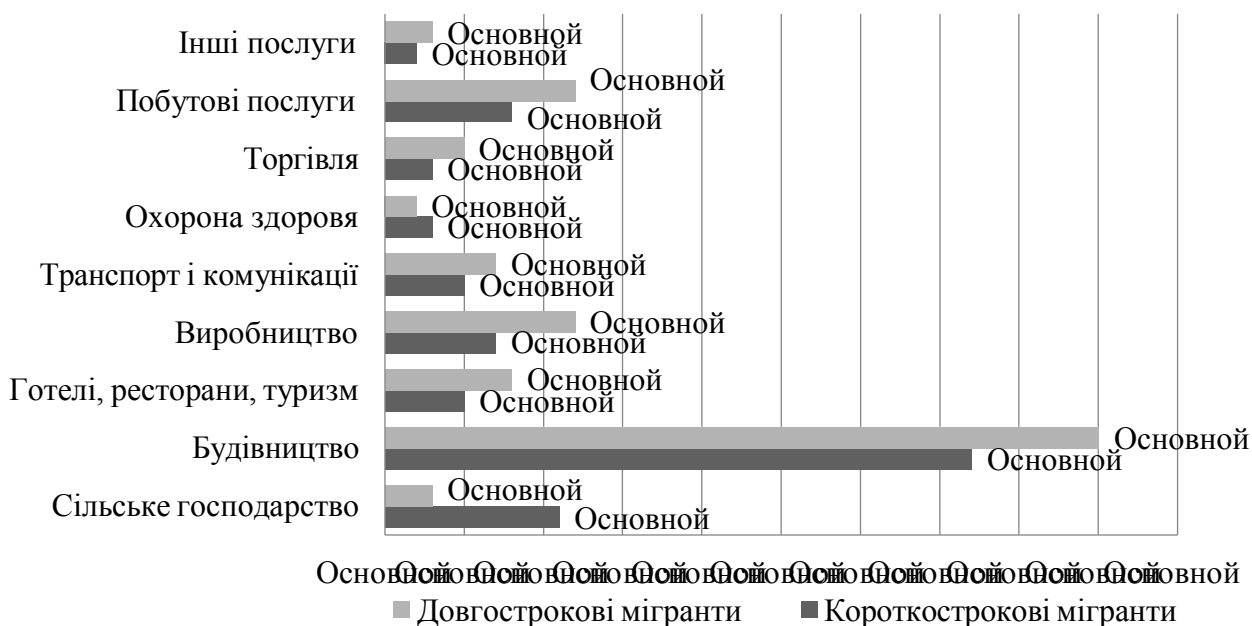

Рис. 2.3. Сфери зайнятості українських трудових мігрантів за кордоном, %

Джерело: [57]

Аналіз статистичних даних показав, що сферами зайнятості українських працівників за кордоном є передовсім будівництво (чоловіки) і праця в домашніх господарствах (жінки), а також сфера послуг та сільське господарство.

Під впливом воєнного конфлікту та глибокої економічної кризи еміграційні настрої населення зростають. Спробам вирішити життєві проблеми у спосіб працевлаштування за кордоном сприяє й набутий українцями досвід роботи за межами держави, потужні міграційні мережі, що сформувалися впродовж останніх десятиліть. У 2020 році 8% українців планують найближчим часом знайти роботу за кордоном або вже її знайшли. У 2020 році таких було 6% [57].

2.2 Аналіз грошових надходжень з-за кордону для економічного розвитку

Міграції населення останніх десятиліть сприяли поширенню в Україні європейських цінностей і норм ринкової свідомості, формуванню відкритого до світу суспільства, здатного до інновацій.

Трудові міграції зменшують напругу на ринку праці. За відсутності працевлаштування за кордоном чисельність безробітних більш ніж удвічі перевищила б їх фактичну кількість.

Заробітки трудових мігрантів за кордоном у три-чотири рази вищі за середню заробітну плату в Україні. Зароблені під час трудової міграції кошти спрямовуються переважно на споживання, що сприяє покращенню якості життя сімей мігрантів, скороченню бідності, а також стимулює розвиток економіки завдяки підвищенню платоспроможного попиту. Перекази мігрантів в Україну становлять майже половину бюджету домогосподарств, які мають у своєму складі довгострокових трудових мігрантів, і 60% бюджету тих, члени яких практикують короткострокову трудову міграцію [57].

Майже кожен п'ятий довгостроковий мігрант висловив інвестиційні наміри, віддаючи перевагу інвестиціям у свої місцеві громади в Україні та в такі сектори, як будівництво, туризм і роздрібна торгівля.

Аналіз показав, що без надходжень з-за кордону Україна втратила б 7,1% економічного потенціалу. Споживання б зменшилося на 18%, а доходи домогосподарства – на 14-21%. Разом із тим, з міграцією пов'язані і певні ризики для розвитку. Вона призводить до втрат населення у найбільш активному віці, що мають високий освітній рівень, сприяє зменшенню народжуваності, прискоренню старіння населення.

Аналіз фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією, та їхнього впливу на розвиток України, за 2019-2020 р. дві третини мігрантів переказували кошти в Україну. В середньому це приблизно 4,3 тис. доларів США на рік [48]. Розрахована на основі даних аналізу сума грошових

переказів становила 2,8 млрд. доларів США. Окрім грошей, трудові мігранти також зробили перекази в натуральній формі на загальну суму 100 млн. доларів США на рік. Загальний обсяг грошових переказів у 2019 році становив майже 2,9 млрд. доларів США [57].

Обсяги та канали приватних грошових переказів в Україну в 2019-2020 рр. наведені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Обсяги та канали приватних грошових переказів в Україну
за 2019-2020 рр., тис.дол.. США

Канал	Домогосподарство з короткостроковими мігрантами	Домогосподарство з довгостроковими мігрантами	Домогосподарства без мігрантів	Всього
Офіційні канали	268 542	794 770	306 008	1 369 320
Привезені особисто/через посередників	438 148	896 230	67 172	1 401 550
	706 690	373 180	373 180	2 770 870

Джерело: [57]

Аналіз статистичних даних показав, що більше половини, а саме 53% всього обсягу грошових переказів у 2019 році, було переказано неформальними каналами.

Розподіл переказаних мігрантами в Україну коштів за цілями використання, 2019-2020 рр. наведено на рис. 2.4.

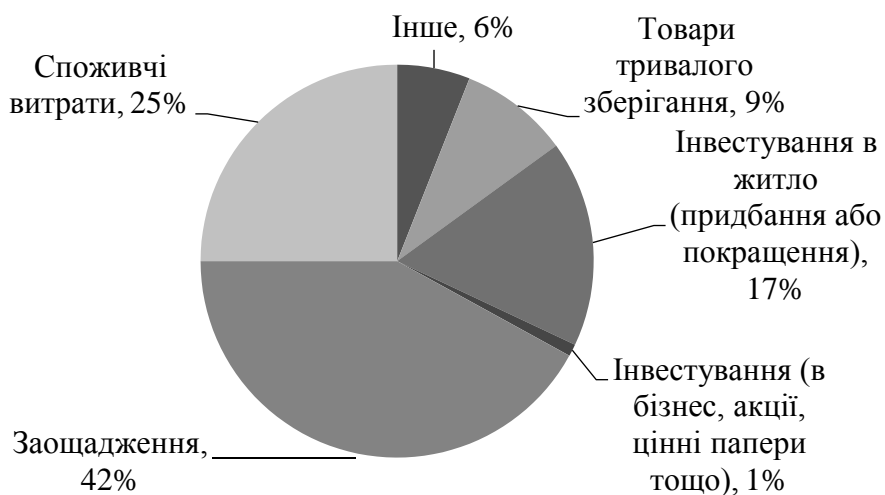

Рис. 2.4. Розподіл переказаних мігрантами в Україну коштів за цілями використання, 2019-2020 рр., %

Джерело: [57]

Аналіз статистичних даних показав, що із загальної суми грошових переказів мігрантів в 2019 р. на споживання витрачено близько 40%. Близько 20% переказів інвестувалися, передовсім в житлове будівництво, придбання чи ремонт житла. Понад 40% спрямовувалися на заощадження.

Рівень заощаджень значно перевищує обсяг грошових переказів і становить близько 4 млрд доларів США. Їх цілі – придбання нерухомості, товарів тривалого використання а також освіта дітей. Ще одна важлива мета – непередбачені ситуації та ризики, що відображає поточну нестабільність в Україні та економічний спад, пов’язаний із цим [57].

Класифікація напрямів використання заробітків зовнішніх трудових мігрантів в залежності від міри корисності для економічного розвитку України представлена у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Групи	Напрями використання
Максимально корисні	відкриття власної справи в Україні інвестиції у економіку України, у т.ч. спільне з державою фінансування проектів придбання засобів виробництва в країнах перебування для подальшого використання в Україні відкриття банківських рахунків в Україні
Корисні	оплата навчання/лікування членів домогосподарства будівництво/реконструкція будинку або квартири витрати на поточне проживання в Україні витрати на благодійництво в Україні
Умовно корисні	заощадження поточні витрати в країнах перебування витрати на переміщення до/з країни працевлаштування
Не корисні	придбання/будівництво житла в країнах перебування відкриття власної справи в країнах перебування

Джерело: складено на підставі даних [59].

Аналіз даних таблиці 2.2. показав, що більша корисність інвестицій в економіку порівняно з витратами на поточне споживання чи поліпшення житлових умов полягає в тому, що вони сприяють згладжуванню негативних наслідків асиметричності розподілу грошових переказів. Придбання трудовим мігрантом засобів виробництва в країнах перебування з метою їх подальшого використання в Україні потенційно є не менш корисним для соціально-економічного розвитку країни, ніж прямі інвестиції у вітчизняну економіку. Відповідно воно віднесене до максимально корисних напрямів використання міграційного капіталу.

Ті напрями витрат заробітків мігрантів, міра корисності яких залежить від того, до яких наслідків призведе відповідне використання міграційного капіталу, слід визначити як умовно корисні. Напрями витрат мігрантів, які

посилюють зв'язок останніх з країнами перебування і таким чином знижують вірогідність повернення заробітчанина, не мають корисності для України.

Обсяги річних заощаджень українських домогосподарств з мігрантами та без за 2019 р. наведені в табл. 2.3.

Таблиця 2.3.

Тип домогосподарств	Всього	Частка, %	Річні заощадження домогосподарств, дол США	Всього заощаджень домогосподарств, млрд. дол США
Домогосподарства з короткостроковими мігрантами	229 296	2	898	0,2
Домогосподарства з довгостроковими мігрантами – в Україні	390 408	3	1 022	0,4
Домогосподарства без мігрантів	12 868 296	95	421	5,4
Всі домогосподарств а	13 488 000		447	6
Домогосподарства довгостроковими мігрантами	390 408	3	10 560	4
Річні заощадження домогосподарств з довгостроковими мігрантами за кордон				

Джерело: [57].

Аналіз статистичних даних показав, що перекази трудових мігрантів становлять більшу частину приватних переказів, які надходять в Україну і обліковуються Національним банком при обрахунку платіжного балансу. За даними НБУ, сума приватних переказів, що сягнула піку в 2018 р., в 2019 р. скоротилася на 24%. У 2020 р. обсяги переказів були на 20,6% менше, ніж попереднього року. Попри це на фоні стрімкого падіння економіки частка переказів у ВВП сягнула в 2019 р. майже 5%, а в 2020 р. становила 5,7%.

Основні позитивні наслідки міграційних процесів для країн-донорів та для країн-реципієнтів у певній сфері суспільних відносин подані у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Основні позитивні наслідки міграційних процесів для країн-донорів та для країн-реципієнтів

Сфера відносин	Країни-донори	Країни-реципієнти
Економічна	Мінімізація напруженості внутрішнього ринку праці за рахунок реалізації вакансій резидентами	Оптимізація структури ринку праці за рахунок реалізації вакансій нерезидентами в різних сферах економіки (наприклад у непрестижних сферах)
Освітньо- наукова	Можливість долучення до новітніх освітніх технологій, знань та інновацій	Оптимізація інвестиційних ресурсів при підготовці спеціалістів різних профілів, при реалізації академічних наукових розробок
Соціально-демографічна	Розширення міжнародних соціальних зв'язків; підвищення рівня соціального добробуту членів сімей мігрантів за рахунок валютних та інших трансфертів	Розширення міжнародних соціальних зв'язків; вирішення демографічного питання «старіння нації»
Валютно-фінансова	Збільшення масштабів валютно-фінансових надходжень у форматі переказів емігрантів	Можливість ефективної реалізації мігрантами валютних та фінансових цінностей у країні-реципієнті
Податкова	Оптимізація бюджетного навантаження	Зростання податкових надходжень до бюджету зі сторони мігрантів
Інвестиційна	Збільшення масштабів та розширення напрямів інвестиційної діяльності, зокрема приватного інвестування	Розвиток підприємницької діяльності нерезидентами-мігрантами
Інноваційно-технологічна	Можливість адаптації новітніх інноваційно-технологічних розробок зарубіжних країн	Підвищення інноваційно-технологічного розвитку економіки за рахунок праці висококваліфікованих мігрантів

Продовження таблиці 2.4

Культурна	Формування нових інтегрованих культурних цінностей та удосконалення принципів ділової етики	Формування нових інтегрованих культурних цінностей та удосконалення принципів ділової етики
-----------	---	---

Джерело: [59].

Продемонструємо основні негативні наслідки міграційних процесів для країн-донорів та для країн-реципієнтів у певній сфері суспільних відносин та занесемо дані до табл. 2.5.

Таблиця 2.5.

Основні негативні наслідки міграційних процесів для країн-донорів та для країн-реципієнтів

Сфера відносин	Країни-донори	Країни-реципієнти
Економічна	Дисбаланс ринку праці, що полягають у появі негативних структурних зрушень	Посилення напруженості на ринку праці (підвищення рівня конкуренції між резидентами та нерезидентами; посилення тиску на рівень зарплати)
Освітньо- наукова	Виїзд інтелектуальної еліти та висококваліфікованої робочої сили за кордон («відплив інтелекту»)	Додаткове навантаження на освітньо-академічний та науковий сектори економіки
Соціально-демографічна	Загострення питання «старіння нації»	Зростання рівня інвестиційних вкладень у соціальний захист мігрантів
Валютно-фінансова	Звуження потенційних валютно-фінансових операцій на внутрішньому ринку	Збільшення масштабів міграції капіталу до країни-донора
Податкова	Зростання дефіциту бюджету (ведення мігрантами тіньової економічної діяльності, ухилення від податків при відсутності угод про уникнення подвійного оподаткування між країнами)	Зростання дефіциту бюджету за рахунок вимушених додаткових вкладень інвестиційних ресурсів (що пов'язані з міграційними процесами) у різні сфери економіки

Продовження таблиці 2.5

Інвестиційна	Збільшення масштабів та розширення напрямів інвестиційної діяльності, зокрема приватного інвестування	Підвищення інвестиційного ризику різної природи: економічний ризик (структурний дисбаланс економіки), екологічний ризик)
Інноваційно-технологічна	Звуження потенційних можливостей інноваційно-технологічних розробок за рахунок еміграції інтелектуальної еліти	Неспроможність реалізувати інноваційно-технологічні розробки в силу певного рівня економічного розвитку країни
Культурна	Підвищення рівня можливої втрати культурної ідентичності нації; збільшення загрози загострення соціально-культурних конфліктів (міжнаціональних, міжетнічних)	Підвищення рівня можливої втрати культурної ідентичності нації; збільшення загрози загострення соціально-культурних конфліктів (міжнаціональних, міжетнічних)

Джерело: [59]

Аналіз показав, що міграція справляє різноманітний як позитивний, так і негативний вплив на розвиток країн походження та прийому мігрантів. Зрозуміло, що в кожному конкретному випадку сукупність наслідків буде різною – окремі з них можуть бути відсутні, інші, навпаки, можуть набути значної гостроти.

2.3. Оцінка ефективності міграції робочої сили та вплив коронавірусної інфекції на міграційні процеси в країні

Міграційний рух робочої сили за 2019-2020 роки та перший квартал 2021 року наведено в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Міграційний рух робочої сили

Рік	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграційний приріст, скорочення (-)
2019	576032	554520	21512
2020	435280	425964	9316

Продовження таблиці 2.6.

I квартал 2021	60400	56131	4269
----------------	-------	-------	------

Джерело: [55]

Аналіз статистичних даних показав, що міграційний приріст населення у 2019 році становив 10620 осіб, у 2020 році - 11997 осіб, за I квартал 2021 році відповідно 4356 особи.

На основі вищенаведених таблиць розрахуємо показники ефективності міграції робочої сили України та занесемо дані до табл. 2.7.

Таблиця 2.7

№	Назва показника	Алгоритм розрахунку	2019	2020	I квартал 2021 р.	Абсол. відхил. 2019/2020
1.	Валова міграція, осіб	$V_m = P + V$	1130552	861244	116531	-31,3
2.	Сальдо міграції, осіб	$\Delta_m = P - V$	21512	9316	4269	-130,9
3.	Коефіцієнт вибуття	$K_v = \frac{V}{S} * 1000$	13.2	10.1	1.3	-3.1
4.	Коефіцієнт прибуття	$K_p = \frac{P}{S} * 1000$	13.7	10.4	1.4	-3.4
5.	Коефіцієнт інтенсивності міграційного руху	$K_r = \frac{P + V}{S} * 1000$ $K_r = K_p + K_v$	26,9	20,5	2,8	-6,4
6.	Коефіцієнт інтенсивності міграційного (мехнічного) приросту (%о пункти)	$K_m = \frac{P - V}{S} * 1000$ $K_m = K_p - K_v$	0,5	0,2	0,1	-0,3
7.	Відносне сальдо міграції	$\Delta_{vm} = \frac{K_p}{K_v} * 1000$	1038,8	1021,9	1076,1	-16,9

Продовження таблиці 2.7.

8.	Коефіцієнт ефективності Міграції	$K_m = \frac{P - V}{P + V} * 1000$	19,0	10,8	36,6	-8,2
----	----------------------------------	------------------------------------	------	------	------	------

Джерело: розраховано на підставі [55].

Аналіз даних таблиці 2.7 показав, що значення валової міграції у 2020 році становить 861244 осіб, що більш ніж на 30% менше, ніж за аналогічний період минулого року. Це пов'язано з виявленням коронавірусної інфекції в світі, через що міграція зазнала значних змін. Сальдо міграції має позитивне значення протягом аналізованого періоду, та становить 21512 осіб у 2019 році та 9316 осіб у 2020 році відповідно. Варто зазначити, що сальдо міграції 2019 року на 130,9% менше за відповідний показник 2020 року. Значення коефіцієнта прибуття більше за значення коефіцієнта вибуття у 2019-2020 рр. Дане явище показує, що кількість іммігрантів перевищує кількість емігрантів населення в країні. Коефіцієнт інтенсивності міграційного руху за аналізований період зменшився на 6,4% відповідно до попереднього року. Коефіцієнт інтенсивності міграційного (механічного) приросту (‰ пункти) показує інтенсивність зміни чисельності населення за рахунок міграції. Значення даного показника в 2020 році становило 0,2, що на 0,3 менше, ніж у 2019 році.

Вплив Covid-19 на мігрантів та мобільне населення в Україні:

- за оцінками Національного банку України (НБУ), 10% трудових мігрантів повернулися в Україну й ще 10% сезонних трудових мігрантів залишилися вдома, не маючи можливості виїхати через обмеження пересування.

- за прогнозами НБУ, Covid-19 може призвести до зменшення сукупних обсягів грошових переказів на 20% порівняно з минулим роком. Очікується,

що обсяг грошових переказів у другому кварталі зменшиться на 61% порівняно з аналогічним періодом 2019 року;

- польська асоціація роботодавців будівельної галузі повідомила, що наприкінці березня 2020 року 20% українських працівників, які були залучені у сфері будівництва, покинули Польщу;

- у березні – квітні 2020 року Національна безкоштовна гаряча лінія з питань протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів, яку підтримує МОМ, отримала понад 2 000 дзвінків, пов'язаних із Covid-19, від мігрантів та їхніх сімей;

- за даними Міністерства закордонних справ (МЗС), майже 17 000 українців у всьому світі зареєструвалися в програмі захисту МЗС.

Спалах Covid-19 і зумовлене ним закриття бізнесів та уповільнення економіки є причиною хвилі повернення в Україну трудових мігрантів. Таке незаплановане повернення ще більше загостряє масштабний соціально-економічний вплив пандемії на рівні домогосподарств, місцевої та національної економік. Мігрантам, що повертаються, доведеться шукати нові джерела доходів у межах економіки, яка потерпає внаслідок Covid-19. На початку квітня 2020 року Державна служба зайнятості України заявила, що реєструє в середньому по 7 000 безробітних на день, тоді як на ринку праці майже не з'являються нові вакансії. За таких обставин пошук роботи для мігрантів може бути складним, особливо для тих, чиї навички не відповідають потребам вітчизняного ринку праці [60].

2.4 Нормативно-правова база у сфері трудової міграції

Головна роль державно-правового регулювання міграційними процесами належить Конституції України. Закріпивши демократичні принципи побудови Української держави, Конституція гарантує свободу пересування, вільний вибір місця проживання, вільний в'їзд і виїзд з країни. У ній знайшли своє відображення положення про рівні права іноземців,

можливість набуття притулку в Україні тощо. Вона проголосила захист громадян, які знаходяться за кордоном.

Так, нормами ст. 92 Конституція закріплює, по-перше, що винятково законами визначаються основи регулювання демографічних і міграційних процесів; по-друге, винятково законами встановлюються порядок утворення і функціонування вільних та інших спеціальних зон, що мають міграційний режим, відмінний від загального [61].

Конституція гарантує мігрантам захист їх прав, свободу переслідування і вибору місця проживання в межах України. З цього приводу ст. 33 наголошує: «Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом». Принциповими з точки зору регулювання міграційних процесів є положення даної статті про права особи вільно залишати Україну, а для громадян України також вільно повертатися в Україну.

Ці положення доповнюються правами й обов'язками, що безпосередньо стосуються іноземців і викладені в ст. 26. Згідно із нею, іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть ті самі обов'язки, як і громадяни України (за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України), їм може бути надано притулок у порядку, встановленому законом.

Таким чином, визначивши головні правові засади міграційної політики, Конституція України забезпечила подальший розвиток правової бази щодо регулювання різноманітних внутрішніх та зовнішніх міграційних процесів, відкрила широке правове поле безпосередньо для мігрантів.

Важливим законодавчим актом, що безпосередньо впливає на розвиток міграційних процесів, ставши Закон України «Про громадянство». Цей закон:

- по-перше, забезпечує право на українське громадянство всім без винятку жителям країни;
- по-друге є гарантією захисту некорінного населення від дискримінації та вимушеної еміграції;
- по-третє, надав право на українське громадянство вихідцям з України, які з різних причин виїхали з її території, якщо вони не є громадянами інших держав і постійно проживають в Україні.

Певний вплив на міграційні процеси має українське законодавство стосовно національних меншин. Так, Закон України «Про національні меншини в Україні», забезпечуючи права національних меншин як невід'ємну частину прав людини, сприяє міжнаціональному світу та злагоді, запобігає еміграції за етнічними міжусобицям.

Нормативно-правова база, що безпосередньо стосується сфери міграції, складається з низки законів, постанов уряду, відомчих документів. Насамперед, це Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового». Статус біженця в Україні може отримати іноземець, який внаслідок обґрунтованих побоювань став жертвою переслідувань за ознаками раси, національності, ставлення до релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань, змушений залишити територію держави, громадянином якої він є (або територію країни свого постійного проживання), і не може або не бажає користуватися захистом цієї держави, внаслідок зазначених побоювань. Відповідно до Закону, статус біженця не надається, якщо іноземець прибув з держави, де він міг отримати притулок. Це положення не поширюється на осіб, для яких передбачений спрощений порядок отримання українського громадянства, тобто на вихідців з України та їхніх нащадків.

Ще одним важливим законодавчим актом, що стосується врегулювання міграції, є Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». Відповідно до цього Закону іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах,

користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Іноземці та особи без громадянства, які перебувають під юрисдикцією України, незалежно від законності їх перебування, мають право на визнання їх правосуб'єктності та основних прав і свобод людини.

Іноземці та особи без громадянства зобов'язані неухильно додержуватися Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, інтереси суспільства та держави.

Серед законів, які безпосередньо забезпечують врегулювання міграційних процесів, слід також назвати Закон України «Про порядок виїзду і в'їзду в Україну громадян України». Це Закон надає право вільного виїзду за кордон та повернення на батьківщину всім громадянам України, виключає будь-які обмеження прав громадян, які виїжджають за кордон на тимчасове або постійне проживання.

Значна питома вага в системі мір правового регулювання належить адміністративно-правовим засобам. Їхній вплив здійснюється одночасно з формуванням законодавчої бази врегулювання міграційних процесів та виявляється:

- по-перше, у реалізації вимог Конституції і Законів України;
- по-друге у створенні та в вдосконаленні діяльності структур, покликаних організувати виконання та контроль за додержанням законів.

Таким чином, у результаті спеціально-юридичного підходу визначаються параметри державного впливу на міграційні процеси, правовий статус мігрантів, їхня взаємодія зі структурами, що здійснюють державне керування.

Засади державної політики у сфері зовнішньої трудової міграції закріплені в статті 4 Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» в якій говориться, що державна політика у сфері зовнішньої трудової міграції

базується на принципах забезпечення прав та законних інтересів трудових мігрантів і членів їхніх сімей та здійснюється на засадах ефективного державного регулювання процесів зовнішньої трудової міграції. Держава забезпечує реалізацію передбачених у цьому Законі прав трудових мігрантів і членів їхніх сімей незалежно від ознак раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак.

В статті 3 Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» передбачено, що державна політика у сфері зовнішньої трудової міграції здійснюється за такими напрямками:

- 1) здійснення ефективного державного регулювання зовнішньої трудової міграції;
- 2) забезпечення соціального та правового захисту трудових мігрантів і членів їхніх сімей;
- 3) здійснення співробітництва з державними органами іноземних держав, міжнародними та громадськими об'єднаннями, заінтересованими у вирішенні питань зовнішньої трудової міграції;
- 4) здійснення заходів із запобігання незаконній зовнішній трудовій міграції;
- 5) створення умов для повернення в Україну та реінтеграції в суспільство трудових мігрантів і членів їхніх сімей;
- 6) посилення інституційної спроможності закордонних дипломатичних установ України щодо надання правової, інформаційної та іншої допомоги трудовим мігрантам і членам їхніх сімей на території держави перебування;
- 7) провадження науково-дослідної та інформаційно-роз'яснювальної діяльності у сфері зовнішньої трудової міграції;
- 8) удосконалення системи збирання та оброблення статистичної інформації про трудових мігрантів і членів їхніх сімей, а також моніторингу стану зовнішньої трудової міграції;

9) сприяння задоволенню національно-культурних, освітніх та мовних потреб трудових мігрантів і членів їхніх сімей;

10) укладення міжнародних договорів з питань захисту прав трудових мігрантів і членів їхніх сімей у державі перебування.

Статтею 6 Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» визначаються органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері зовнішньої трудової міграції:

- Кабінет Міністрів України;
- центральні органи виконавчої влади;
- також місцеві державні адміністрації;
- органи місцевого самоврядування.

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері зовнішньої трудової міграції, є центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері праці, зайнятості населення та трудової міграції.

Державна міграційна служба України (ДМС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Основними завданнями ДМС є:

1. Реалізація державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів;

2. Внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції,

громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

ДМС у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства.

Висновки до розділу 2

1. Основними країнами призначення працівників-мігрантів є Польща, Російська Федерація, Чеська Республіка та Італія. На них припадає близько 80% загальних потоків короткострокових та довгострокових трудових мігрантів з України. Сфери зайнятості українських працівників за кордоном – це передовсім будівництво (чоловіки) і праця в домашніх господарствах (жінки), а також сфера послуг та сільське господарство. У 2020 році найбільше українців проживали в Італії (238 тис.осіб), Польщі (336 тис.осіб), Німеччині (112 тис.осіб), Чеській Республіці (113 тис.осіб) та Іспанії (84 тис.осіб).

2. Сума грошових переказів трудових мігрантів у 2020 році становила 2,8 млрд. доларів США. Окрім грошей, трудові мігранти також зробили перекази в натуральній формі на загальну суму 100 млн. доларів США на рік. Загальний обсяг грошових переказів у 2018 році становив майже 2,9 млрд. доларів США.

3. Кількість прибулих перевищує кількості вибулих в Україні в 2019-2020 рр. – про це свідчить сальдо міграції, яке має позитивне значення протягом аналізованого періоду, та становить 21512 осіб у 2019 році та 9316 осіб у 2020 році відповідно. Значення валової міграції у 2020 році становить 861244 осіб, що більш ніж на 30% менше, ніж за аналогічний період минулого року. Це пов'язано з виявленням коронавірусної інфекції в світі, через що міграція зазнала значних змін. Варто зазначити, що сальдо міграції

2020 року на 130,9% менше за відповідний показник 2019 року. Значення коефіцієнта прибуття більше за значення коефіцієнта вибуття у 2019-2020 рр. Дане явище показує, що кількість іммігрантів перевищує кількість емігрантів населення в країні. Коефіцієнт інтенсивності міграційного руху за аналізований період зменшився на 6,4% відповідно до попереднього року. Коефіцієнт інтенсивності міграційного (механічного) приросту (‰ пункти) показує інтенсивність зміни чисельності населення за рахунок міграції. Значення даного показника в 2020 році становило 0,2, що на 0,3 менше, ніж у 2019 році.

4. Нормативно-правова регулювання міграційних процесів складається з низки міжнародних актів, законів України, постанов уряду, відомчих документів зміст та сутність яких залежить від засад міграційної політики держави.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ЗМЕНШЕННЯ РІВНЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

3.1 Фактори впливу на процес міграції

На сучасному етапі розвитку світової економіки на процес міграції впливає чимало факторів, які формуються за певних економічних, політичних, правових та географічних умов.

Аналіз наукових публікацій показав, що деякі науковці [47]; [48]; [49] визначають п'ять груп факторів впливу на міжнародну міграцію, а саме: економічні, політичні, соціальні, культурні та екологічні (табл. 3.1). Також важливим фактором світової міграції є інтеграція національних економік та глобалізація. Адже їх розвиток та посилення сприяє активізації міграційних процесів, оскільки створює перспективи та можливості для основного чинника міграції – пошуку людьми кращих умов життя для себе та своїх родин.

Таблиця 3.1

Фактори впливу на міжнародну міграцію населення

Фактори «виштовхування»	Фактори «притягання»
Економічні	
Низька заробітна плата	Висока заробітна плата
Низька якість життя	Висока якість життя
Високий рівень безробіття	Наявність вільних робочих місць
Економічна нестабільність	Стабільний розвиток економіки
Обтяжлива система оподаткування	Ліберальна система оподаткування
Політичні	
Відсутність дискримінації	Розвинена демократія
Політична нестабільність	Стабільність політичної системи
Корумпованість владних структур	Відсутність корупції

Продовження табл. 3.1

Соціальні	
Низька якість освіти	Висока якість освіти
Погані умови праці	Гарні умови праці
Недоступна система охорони здоров'я	Доступна та високоякісна система охорони здоров'я
Відсутність можливостей для професійної самореалізації	Наявність можливостей для професійної самореалізації
Культурні	
Релігійні переслідування	Свобода віросповідання
Етнічна дискримінація	Відсутність етнічної дискримінації
Расова дискримінація	Відсутність расової дискримінації
Екологічні	
Забруднене навколишнє середовище	Краща екологічна ситуація
Низька якість питної води та їжі	Чиста питна вода та екологічно безпечна їжа

Джерело : [48], [49].

Аналіз факторів впливу на міжнародну міграцію населення показав, що для українських трудових мігрантів головними факторами «притягання» являється висока якість життя закордоном, висока заробітна плата, можливість професійної самореалізації, стабільна політична система та високоякісна освіта [50, с. 123]. А серед факторів «виштовхування» - економічна та політична нестабільність, низька заробітна плата та ін.

В Україні основними причинами міграції є незадоволеність рівнем життя і безпеки, місцем та умовами проживання, становищем (неможливість знайти престижну роботу, реалізувати себе на рівні своїх здібностей). Нові вагомі фактори, що спричинили нові потоки міграції сформувалися під впливом військових дій та економічної кризи. Як показав аналіз, в динаміці

2010-2014 рр. факторами впливу на міграційних рух населення були: незадовільні умови та, що не мало важливо - оплата праці; професійно-кваліфікаційний дисбаланс на ринку праці країни; низький рівень соціальної захищеності населення; невдоволеності якістю життя і перспективами розвитку держави; обмежені можливості професійної реалізації в країні, то у 2014-2020 рр. основними чинниками є такі, як: політична та економічна криза; відчуття незахищеності та невпевненості у майбутньому на фоні втрати стабільного життєвого укладу; втрата державного контролю над територіями в зоні АТО; занижений рівень національної безпеки, погіршення кон'юнктури ринку праці через економічний спад, зростання податкового навантаження на працюючих, малий та середній бізнес, обмеженість можливостей ведення бізнесу з причини корупції. За даних умов важливим являється вирішення міграційних проблем, що потребує вдосконалення соціально-економічної політики держави в цілому, підвищення рівня та якості життя населення, створення умов зацікавленості жити і працювати в Україні, що дозволить зменшити негативні міграційні тенденції, призупинити відтік економічно активного населення за кордони держави [45].

Аналіз показав, що в сучасності основні тенденції розвитку міжнародної міграції робочої сили визначають так [51]:

- поширення міграційних процесів трудових ресурсів практично на всі країни світу;
- головний напрям міграції трудових ресурсів з країн, які розвиваються, і країн з перехідними економіками у найрозвиненіші країни;
- активізація міграційних процесів з однієї розвиненої країни в іншу;
- посилення міждержавних переселень у межах країн, які розвиваються;
- поживавлення маятникової міграції між країнами з перехідними економічними системами;
- виникнення нової форми міграції трудових ресурсів – міграції науково-технічних кадрів;
- посилення тенденції «відтік мозку» у розвинені країни;

- збільшення частки «молодої міграції»;
- розширення обсягів нелегальної міграції, зумовлене жорсткішою міграційною політикою США і країн Західної Європи, які прагнуть обмежити трудові ресурси.

На сучасному етапі розвитку міжнародна міграція робочої сили перетворилася на суттєвий економічний, соціальний та гуманітарний фактор розвитку як країн походження, так і тих, які приймають. Кожна з сторін, що бере участь у процесі обміну трудовими ресурсами, намагається здобути для себе конкретну користь. На етапі сучасності, Україна у міжнародному міграційному процесі являється країною-постачальником трудових ресурсів рук на європейський і світовий ринок праці. Однак, і в такому випадку є низка економічних вигод, а саме [1]:

- зменшення рівня безробіття і пом'якшення тим самим соціальної напруженості у суспільстві;
- вагому частину заробітної плати емігранти переказують на Батьківщину, що тим самим поповнює валютний фонд країни (кошти, що пересилаються імігрантами становлять, за різними оцінками, 25-30 млрд. дол. США);
- розроблені МОП рішення дають Україні право підіймати питання про отримання компенсації за підготовку робочої сили від країн — можливих користувачів її трудових ресурсів.

Крім того, як показав аналіз, міждержавні трудові міграції — вагомий чинник надходження в країну нових технологій, досвіду роботи, перебудови професійної та кваліфікаційної структури зайнятості, швидкого та ефективного пристосування до умов світового ринку.

Проте цілком очевидним є те, що масовий відплив продуктивної і кваліфікованої робочої сили, особливо вчених і спеціалістів, завдає Україні значимих економічних, інтелектуальних і моральних збитків. Виїзд кваліфікованих кадрів, молодих спеціалістів має негативний вплив на професійну структуру працездатного населення, погіршує його статево-віковий склад. Також еміграція негативно відображається на соціальній

складовій економіки, тому що, як правило, супроводжується вимушеним розривом сімейних зв'язків, їх послабленням.

Саме з цієї причини міграційна політика України має спиратися на міждержавні угоди з країнами-потенційними користувачами робочої сили [1]. Такі угоди, окрім правової й соціальної захищеності співвітчизників за кордоном, повинні передбачати планомірний, цілеспрямований відбір кадрів, їх професійну підготовку й перепідготовку на місці, до виїзду за кордон, застережувати умови проживання і, як уже зазначалося, компенсацію за підготовку кадрів нашою державою (витрати на виховання, освіту, оздоровлення та ін.). Важливою функцією української дипломатії має стати захист інтересів громадян України за кордоном, незалежно від того, в якій країні вони перебувають [1].

Необхідним є створення спеціалізованих бірж праці — для посередництва з наймання українських громадян на роботу за кордоном. Такі біржі брали б на себе функцію підбору робочих місць, укладання контрактів, гарантували б додержання угод стороною, що приймає [1].

Основними чинниками масової еміграції є такі [1]:

- різниця в умовах життя і рівні заробітної плати в Україні й країнах Заходу;
- відсутність перспектив професійною зростання для багатьох здібних людей;
- економічна та політична нестабільність у країні й невизначеність шляхів виходу з неї;
- відсутність безпеки громадян.

Аналіз показав, що наслідки міграційних процесів для України носять переважно негативний характер, що пов'язано, перед усім, з втратою найпродуктивнішої частки трудового потенціалу, впливом інтелектуального потенціалу, поступовою втратою Україною суб'єктності, посиленням соціальної напруги, загостренням криміногенної і політичної ситуації в країні, та свідчать про те, що в сучасній Україні, незважаючи на вже існуючу певну кількість нормативноправових документів, законодавчу базу, існування органів, які займаються питаннями міграції, активізацію

діяльності уряду в цій сфері, відсутня цілісна модель міграційної політики та чіткий механізм регулювання міграційних процесів, що не дозволяє ефективно управляти механічним рухом населення [45].

За вищесказаних умов для України важливим є, передусім, вивчення досвіду регулювання міграційних процесів як країн-експортерів з метою збереження трудового потенціалу в межах країни, так і не мало важливо, країн-імпортерів з метою підвищення рівня його мобільності та залучення іноземної робочої сили до вітчизняного ринку праці.

3.2. Державне регулювання міграційних процесів

Глобальна міграція як важливий чинник, що впливає на соціально-економічний розвиток, в сучасності, набуває тенденцій, що регламентують державну міграційну політику більшості країн світу. Виходячи із цього кожна держава має розробляти свою стратегію розвитку виходячи із тенденцій впливу глобальної міграції.

Чинниками, що протидіють глобальній міграції з боку окремої держави є формування потужної соціально-економічної, правової і політичної інфраструктури, яка може забезпечити оптимальні умови для життєдіяльності громадян на території своєї держави [52].

Інститути інфраструктури ринку робочої сили покликані забезпечити вирішення таких завдань:

- скоригувати пропорції зайнятості залежно від інтересів суб'єктів ринку;
- сприяти реалізації права на працю і одержання трудового доходу;
- сприяти організації допомоги населенню в працевлаштуванні;
- сприяти подоланню дисбалансів між попитом і пропозицією робочої сили та проводити превентивну роботу зі сприяння зайнятості для попередження дисбалансу на ринку робочої сили;

- сприяти співробітництву найманих працівників і роботодавців на ринку робочої сили на засадах соціального партнерства;
- разом з іншими ланками, які обслуговують ринок капіталів, товарів і послуг, визначати ступінь свободи руху робочих місць (їх створення та ліквідацію) та переливання (вивільнення, перерозподіл) робочої сили між сферами зайнятості, галузями господарства і територіями;
- координувати діяльність владних структур, систем праці й зайнятості, освіти і соціального захисту, органів, які здійснюють підготовку та реалізацію інвестиційної політики, стратегію в галузі оплати праці та формування доходів населення, а також громадських організацій трудящих та асоціацій роботодавців.

Важливим є соціально-економічний розвиток країни та політика створення робочих місць, забезпечення реалізації демократичних засад. Ці фактори можуть регулювати міграційні потоки в умовах сучасного світу.

Міжнародні міграційні процеси потребують регулювання з боку держав, що беруть участь в обміні трудовими ресурсами. Система міждержавного регулювання міграційних процесів включає в себе двосторонні та багатосторонні міждержавні угоди щодо використання праці мігрантів та їх соціально-економічного захисту й прав, рішення міжнародних економічних організацій щодо міграції робочої сили: Міжнародної організації праці (МОП), Міжнародної організації з міграції (МОМ) .

Регулювання міжнародної міграції робочої сили (ММРС) здійснюється на різних рівнях за допомогою адміністративно-правових і економічних методів, міжнародними організаціями, міжурядовими угодами. Це допомагає досягти мети, яку ставлять країни — експортери та імпортери робочої сили.

Міжнародна міграція - одна з особливостей сучасного розвитку світової економіки з урахуванням її обсягу, динаміки та впливу на країни. Міграційні процеси впливають не тільки на економічне, але й соціальне, культурне та політичне середовище. З одного боку, вони можуть мати негативний вплив, а з іншого боку – стимулювати економічний розвиток,

сприяти притоку висококваліфікованої робочої сили, технологій, створювати нові робочі місця.

Процес регулювання міграції включає в себе перелік методів, а саме [1]:

1) адміністративно-правові методи, що включають:

а) законодавство про юридичний, політичний і професійний статус іммігрантів;

б) національні служби імміграції, що проводять:

- контроль за в'їздом іммігрантів до країни;
- видають дозвіл на в'їзд на роботу;
- видають дозвіл на перебування іммігрантів у країні;

в) міжурядові угоди з регулювання міграції робочої сили;

2) економічні методи:

а) вербування іноземних робітників, яке включає такі стимули для імміграції робітників:

- надання роботи;
- порівняно високий рівень заробітної плати;
- житлові умови;
- отримання кваліфікації й освіти;
- медичне обслуговування тощо;

б) залучення приватних посередників до вербування іммігрантів;

в) видача ліцензій, що дозволяють вербувати робітників за кордоном.

В системі державного регулювання міграційними процесами основним важелем є міграційна політика, яка залежить від соціальної політики в цілому. Міграційна політика за своєю суттю має територіально-диференційований характер.

Міграційна політика впливає на міграційну поведінку, яка є одним з видів, елементів соціальної поведінки, сукупністю дій чи вчинків, що логічно приводять до міграції населення. Міграційна політика проводиться, перш за все, так, щоб впливати на умови, що формують міграційну поведінку.

Міграційна поведінка зумовлена способом життя, реальною соціальною практикою, розподілом робочих місць, відмінностями в умовах життя населення. Міграційна політика повинна впливати на сукупність усіх факторів: стан сфери зайнятості, відмінності в умовах життя населення, спосіб життя населення, щоб через них мати змогу впливати на міграційну поведінку людини [53].

Міграційна політика реалізується на різних рівнях залежно від параметрів її суб'єктів. За цих умов всі учасники міграційної політики розглядаються як її суб'єкти в різних ступенях активних елементів цієї діяльності. Серед суб'єктів міграційної політики можуть бути як органи державної влади та місцевого самоврядування, так і громадські організації, підприємства, малі соціальні групи, окремі індивіди. Будь-яка сім'я чи окрема людина, які беруть участь у міграційному процесі, вибудовують свою міграційну поведінку з урахуванням вимог зовнішнього середовища, власних потреб і наявних ресурсів, тим самим здійснюючи власну міграційну політику.

Міграційна політика проводиться на рівні окремих господарюючих суб'єктів, що залучають мігрантів до роботи й стимулюють для цього їх переселення. Свою міграційну політику в межах чинного законодавства проводять громадські організації. На рівні розробки й реалізації державної міграційної політики діють, в першу чергу, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України, Державна міграційна служба України, Міністерство закордонних справ України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, органи місцевого самоврядування [53].

У міграційній сфері головним завданням органів державної влади та місцевого самоврядування є врахування інтересів усіх суб'єктів, поєднання всіх рівнів міграційної політики при збереженні балансу між ними. Державна

міграційна політика повинна орієнтуватися не тільки на все суспільство, але й на суспільства окремих регіонів, на потреби й цінності окремої особистості.

Міжнародна міграція робочої сили регулюється на різних рівнях, зокрема:

- національний — сукупність заходів окремої держави щодо здійснення міграційної політики у своїй країні;
- міжнародний — система заходів міжнародних організацій щодо здійснення регулювання ММРС;
- інтеграційний — методи, які застосовуються країнами — учасницями інтеграції щодо регулювання ММРС в рамках інтеграційного об'єднання.

На національному рівні, як правило, регулювання здійснюється шляхом прийняття і виконання державних міграційних програм, спрямованих на:

- обмеження припливу іноземної робочої сили (імміграції);
- стимулювання мігрантів до повернення на батьківщину (рееміграції).

Контролю і регулюванню підлягають соціальний, віковий та професійний склад мігрантів, рівень в'їзду та виїзду іноземних працівників.

На національному рівні міграційна політика представлена сукупністю законодавчих, інституційних, інформаційно-аналітичних та інших заходів окремої держави. Міграційна політика будь-якої країни покликана моніторити процеси трудової міграції, їх сучасні тенденції і явища, оперативно реагувати на кон'юнктуру та контролювати їх з метою підпорядкування загальнонаціональним і регіональним інтересам та особистим потребам мігрантів [54].

Існує декілька основних функцій державної міграційної політики [54], серед яких:

- регулятивна (упорядкування зовнішніх міграційних потоків шляхом прийняття нормативно-правових актів; укладання дво- і багатосторонніх договорів; регулярної участі в роботі міжнародних інститутів, що опікуються питаннями міждержавної міграції населення);

- моніторингова (контроль за розгортанням міграційних процесів, протидія злочинним каналам нелегальної міграції тощо);
- інтегруюча (залучення іноземних мігрантів до суспільного життя завдяки отриманню ними права на проживання чи громадянства, забезпеченню гідного соціального захисту, сприянню в безпосередній адаптації на новому місці);
- дипломатична (пошук та прийняття практичних рішень, спрямованих на подолання конфліктних ситуацій, спричинених активізацією міграційного руху).

На сучасному етапі розвитку світової економіки більшість країн одночасно експортує власну та імпортує іноземну робочу силу. З огляду на цілісну структуру державної міграційної політики зазвичай утворюють дві основні складові: еміграційна та імміграційна. Аналіз міжнародного досвіду показав, що на різних історичних етапах в міграційній політиці держави провідну роль може відігравати будь-яка з них, визначаючи у цілому сутність національного управління міграційними процесами.

Безпосередній контроль за розгортанням міграційних потоків здійснюється на основі національного законодавства, яке є основоположним при формуванні міграційної політики держави. Окрім створення національної правової бази, запорукою успішної реалізації державної міграційної політики є формування інститутів, відповідальних за управління зовнішньою трудовою міграцією; належне кадрове впорядкування спеціалізованих органів державної влади; забезпечення достатньої матеріальної та фінансової бази регулювання міграційного руху; утвердження наукового та інформаційного супроводу управлінського процесу [54].

Важливе місце у структурі міграційної політики займає еміграційна складова. Основою еміграційної політики є регулювання трьох основних стадій еміграційного процесу, що включає виїзд національних трудових ресурсів за кордон, їх перебування в чужій країні, а також повернення

додому. Основою нормативно-правової бази, на яку спирається еміграційна політика є Конституція держави, національного законодавства, дво- і багатосторонніх міжнародних угод.

Як показав аналіз, організація державою еміграційного контролю передбачає досягнення таких цілей [54]:

- забезпечення зворотного характеру зовнішньої трудової міграції;
- реалізація права громадян на свободу переміщень та працевлаштування;
- належний захист прав та інтересів робітників у країнах перебування;
- покращення ситуації на національному ринку праці (завдяки скороченню безробіття або від отримання потрібних йому фахівців після повернення трудових мігрантів, що освоїли нові спеціальності, на батьківщину);
- обмеження виїзду працюючих у тих секторах економіки, забезпечення яких кваліфікованими кадрами є недостатнім;
- сприяння регулярному надходженню в країну і ефективному використанню міграційного капіталу на користь національної економіки;
- нарощування експорту вітчизняної продукції.

Досягнення цих цілей покликане забезпечити сталий соціально-економічний розвиток держав, що експортують робочу силу.

На сучасному етапі чимала кількість країн, насамперед розвинуті держави Заходу, у своїй міграційній політиці пріоритетне місце відводять імміграційній складовій.

До основних цілей, які має на меті імміграційна політика держави, необхідно віднести:

- захист національного ринку праці від небажаної конкуренції внаслідок неконтрольованого притоку заробітчан із-за кордону;
- посилення національної безпеки в умовах активізації транснаціональної організованої злочинності, світового тероризму тощо;
- збереження або модифікація етнокультурної структури населення;
- задоволення потреб національної економіки в робочій силі певної спеціалізації;

- забезпечення раціонального (ефективного) використання іноземних трудових ресурсів;
- вирішення нагальних проблем, пов'язаних із загостренням демографічної кризи;
- реалізація відповідних заходів щодо належного облаштування, адаптації та інтеграції іммігрантів в приймаючому суспільстві.

Функції міждержавного та внутрішньодержавного розподілу робочої сили, регулювання обсягу та структури міграційних потоків дедалі більшою мірою виконують міністерства праці, внутрішніх та закордонних справ, а також спеціально створені державні та міждержавні органи. В деяких країнах працедавець має отримати дозвіл на працевлаштування потенційного іммігранта в міністерстві внутрішніх справ та у відповідній профспілці. Згідно з прийнятою в міжнародних відносинах практикою країни, які обмінюються робочою силою, визнають пріоритет норм міжнародного права над національним законодавством [1].

Важливим елементом імміграційної політики західних держав є встановлення юридичного статусу мігрантів, що визначає їхні соціально-економічні, трудові, житлові та інші права, закріплені як у міжнародних угодах, так і в національних законодавствах. Цей статус позбавляє іноземних робітників політичних прав, обмежує в більшості випадків їх участь у профспілковій діяльності, регламентує строки перебування мігранта в країні зайнятості. У Швейцарії, наприклад, іммігрантам заборонено протягом року міняти місце роботи, протягом двох років — професію та місце проживання, заборонено брати участь у профспілковій діяльності. Подібні за змістом законодавства щодо іммігрантів діють також у Бельгії, Нідерландах, Франції, ФРН, Швеції та інших країнах.

Разом з тим засоби державного регулювання імміграції в різних країнах дещо відмінні. Французький та бельгійський уряди, наприклад, заохочують сімейну інтеграцію і проводять курс на обмеження загальної кількості іноземців, що перебувають у країні. Німецький уряд установив

обмежувальний кількісний ценз для іноземців у районах країни з їх надто високою питомою вагою і здійснює ротацію іноземних працівників у цілому [1].

Засоби й методи реалізації міграційної політики західних країн змінюються залежно від конкретної ситуації на ринку праці. Так, в умовах дефіциту трудових ресурсів у західноєвропейських країнах уряди цих держав уживали заходів до заохочення імміграції, в тому числі й нелегальної. Коли ж інтереси монополій почали вимагати зниження рівня імміграції, держава поставила перешкоди новому припливові іноземної робочої сили.

На сучасному етапі у країнах Європи та Європейського Союзу постало питання про можливі наслідки цього процесу на ринку робочої сили. Активно обговорюється перспектива припинення використання праці іммігрантів із країн «третього світу». На запровадженні найсуворіших обмежень наполягають передусім уряди Франції, ФРН та Великої Британії, в яких переселенці із слаборозвинутих регіонів становлять абсолютну більшість серед іммігрантів.

Державне регулювання міграційних процесів дає позитивні результати, але має дошкульні місця. Контроль за рівнем в'їзду іноземців, здійснюваний усіма урядами країн імміграції, безумовно, сприяє дозуванню їхнього припливу залежно від виробничих потреб й ситуації на ринку праці. В такий спосіб попереджається спалах соціального напруження, який міг би виникнути за масового припливу іноземців в умовах власного масового безробіття. Навіть з урахуванням існування двох ринків праці — для іммігрантів та для своїх працівників — уникнути конфронтації між ними було б важко. Регулювання надає організованого й певною мірою планомірного характеру найманню, розподілові й використанню імпортованої робочої сили [1].

Одним із важливих методів регулювання імміграції працівників є укладання міжнародних угод, які можуть бути дво- і багатосторонніми. Основна їх мета полягає у тому, щоб ввести кількісні обмеження в процес

трудової міграції. Так, у січні 1991 р. на Віденській конференції було прийнято спільне комюніке з метою нейтралізації хвилі неконтрольованої еміграції з країн колишнього СРСР [1].

Аналіз світового досвіду показав, що однією з важливих складових діяльності Міграційної служби є забезпечення ефективного контролю за трудовою міграцією. Саме трудова міграція, зумовлена дією економічного чинника, найчастіше перетворюється в нелегальну. Лише частина нелегальних мігрантів притягується до відповідальності, переважна більшість залучені в діяльність тіньового сектора економіки, завдаючи тим самим колосального збитку державному бюджету.

В умовах швидких кількісних та якісних змін світових міграційних процесів, що відбуваються під впливом глобалізації, зростає значення засобів та механізмів їх регулювання, надання ним організованого, безпечного та неконфліктного характеру. Основним елементом управління міграціями є міграційна політика як національних держав, так і їх об'єднань. Значення та вимоги до міграційної політики в сучасному світі закономірно зростають.

По-перше, без ефективної міграційної політики неможливим є використання переваг від міграції в інтересах розвитку, по-друге, спроможність національних урядів належним чином регулювати міграційні процеси є передумовою успішного розвитку міжнародного співробітництва у цій сфері, без якого регулювання міграцій як багатостороннього процесу неможливе.

Враховуючи наростання обсягів міжнародних переміщень, їх різнохарактерність та різновекторність, завдання держави щодо регулювання міграційних процесів надзвичайно ускладнюються. Крім іншого, держави обмежені в своїх діях унаслідок декларованих ними принципів поваги до прав людини та взятих на себе міжнародних зобов'язань. Тому питання змісту, предмету, сутності та особливостей міграційної політики привертає дедалі більшу увагу як політиків-практиків, так і науковців [46].

Аналіз показав, регулювання, які здійснює держава в межах ринку праці має такі види [1]:

по-перше, захисне, призначене для обмеження дій, які призводять до незахищеності різних груп населення;

По-друге, заохочувальне, направлене на створення умов, в яких можуть здійснюватись і розвиватись певні форми діяльності;

Також, обмежувальне, яке здійснюється для виключення дій окремих осіб або груп таким чином, щоб вони не могли одержати переваги перед іншими;

До того ж, директивне регулювання, яке передбачає вплив уряду на ринок праці з врахуванням інтересів населення;

В тому числі, регулювання за допомогою економічних фінансових заходів (податків, субсидій), які сприяють росту пропозиції на ринку праці або зростанню зайнятості.

Більшість країн використовують селективний підхід до іммігрантів, тобто приймаюча країна відбирає ту робочу силу, яка їй найбільше потрібна [1]:

- працівники, готові за мінімальну оплату праці виконувати важку, шкідливу, брудну і некваліфіковану роботу, — будівельники, підсобники, шахтарі, сезонні робочі, некваліфіковані робітники нафтогазової сфери;
- спеціалісти нових і перспективних галузей — програмісти, вузькоспеціалізовані інженери;
- представники рідкісних професій — гранувальники діамантів, реставратори картин, вузькоспеціалізовані лікарі;
- спеціалісти зі світовим ім'ям — музиканти, артисти, вчені, спортсмени, лікарі, письменники;
- великі бізнесмени, які переносять свій бізнес у приймаючу країну.

Держава також застосовує квотування іноземної робочої сили залежно від потреб країни у додатковій робочій силі загалом та у розрізі окремих галузей економіки зокрема.

Аналіз показав, законодавство приймаючої країни висуває переважно наступні вимоги до всіх імігрантів [1]:

- належна професійна кваліфікація та досвід роботи (3—5 років);
- відповідний стан здоров'я, вік та політико-соціальні погляди імігранта;
- зобов'язання повернутися на батьківщину через певний період часу.

Реєміграцію стимулюють і приймаючі країни, і країни походження мігрантів. Приймаючі країни під тиском профспілок (які основну причину безробіття вбачають у великій кількості імігрантів) впроваджують наступні програми [1]:

1. Програми стимулювання реєміграції (широкий спектр заходів, від примусової репатріації нелегальних імігрантів до надання матеріальної допомоги тим, хто бажає повернутися на батьківщину).

2. Програми професійної підготовки імігрантів для того, аби вони могли на батьківщині влаштуватися на вище оплачувану і престижну роботу.

3. Програми економічної допомоги країнам масової еміграції.

Країни походження мігрантів застосовують заходи стимулювання реєміграції у випадку економічного зростання на тлі дефіциту робочої сили або в разі погіршення вікової структури населення (загострення демографічної кризи), що фактично ми й можемо спостерігати наразі в Україні та Російській Федерації.

Важливою формою регулювання міграції з боку держави є встановлення кількісних квот на в'їзд імігрантів до країни. Сенс кількісних обмежень полягає в тому, що за їхньою допомогою забезпечується поступовість напливу імігрантів до країни, виключається їх безконтрольний в'їзд, а отже, зводяться до мінімуму можливі негативні зовнішні ефекти.

Крім того, у межах встановленої квоти країни, які приймають робочу силу, діють вибірково, відбираючи імігрантів для допуску у країну. Перевага надається мігрантам, які володіють значним людським і фінансовим капіталом.

Для іммігрантів існують також певні обмеження за станом здоров'я. Так, багато країн відмовляють у в'їзній візі хворим на СНІД, особам з психічними захворюваннями, наркоманам та ін. Ускладнено або заборонено імміграцію і для людей, які мають кримінальне минуле, членів екстремістських політичних чи релігійних організацій.

У деяких випадках імміграція заохочується з урахуванням певних етнічних або культурних характеристик мігрантів. Тобто ставиться завдання, щоб у державу прибувало населення певної етнічної чи культурної належності, наприклад до Ізраїлю – євреї, до Німеччини – німці, до Російської Федерації – російськомовне [38].

Разом із тим визначальною залишається кількісна оцінка населення у соціально-економічному контексті. Якщо чисельність населення визнано оптимальним, зусилля держави спрямовуються на стабілізацію такої ситуації, забезпечення лише паритетного обміну населенням із зарубіжними країнами з акцентом на якісні характеристики мігрантів (наприклад, залучення висококваліфікованих спеціалістів з-за кордону, направлення молоді на навчання в зарубіжні держави і забезпечення умов для її повернення) [38].

У разі надлишкового населення приплив іммігрантів обмежується правовими, адміністративними, економічними заходами, інколи заохочується виїзд людей. У таких випадках за мету ставиться зменшити пропозицію робочої сили, а отже, напруження на ринку праці та рівень безробіття, знизити попит на товари та послуги, досягти рівноваги між кількістю населення та наявними природними ресурсами. Ще однією метою може бути збільшення валютних надходжень від емігрантів з-за кордону, які сприяють збільшенню інвестицій у країні та її розвитку.

На сучасному етапі у світі розроблено чисельні регіональні домовленості щодо регулювання міграційних процесів. Їх найбільш розвиненим та різнобічним прикладом є спільна міграційна політика Європейського Союзу. Вона варта першорядної уваги, адже, з огляду на

євроінтеграційні прагнення України, напрацювання ЄС у цій сфері мають враховуватися при удосконаленні міграційної політики нашої держави. Крім того, країни ЄС є чи не основним напрямом міграції населення України, тому міграційна ситуація та міграційна політики в Європі вочевидь впливає на міграційну поведінку українців [38].

Науковцями, які вивчають питання міграції [38] сформульовано принципи імміграційної політики, що водночас є й основними напрямками діяльності в міграційній сфері, накреслено необхідні заходи та засоби для їх реалізації. Перший принцип – створення ясної та прозорої системи правил та процедур з метою забезпечення легальної імміграції. Це передбачає надання громадянам третіх країн необхідної інформації? легальний в'їзд та перебування на території ЄС, гарантування їхніх прав, які мають бути наближені до таких, якими користаються громадяни ЄС, забезпечення гнучкої спільної візової політики, передовсім стосовно тимчасових візитів, а також поїздок з освітньою та професійною метою [38].

Відповідно до другого, вищесказаного принципу, економічна імміграція має відповідати потребам ринку праці ЄС, причому не лише за кількістю, а ще й за якістю, тобто за професійно-кваліфікаційним складом, сприяти економічному зростанню. Реалізація цього принципу не повинна суперечити правам мігрантів, як і преференціям, якими на ринку праці користуються громадяни ЄС, до того ж праву кожної країни-члена визначати обсяги економічної імміграції на свою територію, має відбуватися у тісній співпраці з соціальними партнерами, роботодавцями та місцевою владою. Для забезпечення потреб ринку праці ЄС було запропоновано організувати професійне навчання потенційних мігрантів, у т. ч. у країнах походження, визнавати набуту на батьківщині кваліфікацію, сприяти працевлаштуванню іммігрантів, передусім жінок, а також розвитку підприємницької діяльності іммігрантів.

Не менш важливим та принциповим напрямом міграційної політики ЄС є інтеграція іммігрантів у країнах перебування – двосторонній процес, в якому беруть участь і іммігранти, і суспільство прийому [38].

Наступний принцип – солідарність, яка передбачає взаємну довіру та справедливий розподіл відповідальності між країнами-членами. Складовою солідарності є співпраця з третіми країнами, надання допомоги у розбудові систем міграційного менеджменту та законодавства в країнах походження та транзиту мігрантів. ЄС очікує від партнерів спільних зусиль у справі запобігання нелегальній міграції, натомість пропонує співпрацю у сфері мобільності робочої сили, передусім на основі циркулярності, тобто тимчасових, проте повторюваних поїздок.

Аналіз показав, що одним із головних є запобігання нелегальній міграції. Єврокомісія акцентує увагу країн-членів на тому, що масові легалізації нелегальних мігрантів не є ефективним засобом міграційного менеджменту і мають бути припинені. Заходи із запобігання нелегальній міграції включають також повернення нелегалів на батьківщину, розвиток співпраці в цьому питанні як між країнами-членами, так і країнами походження мігрантів.

Таким чином, державне регулювання міграції робочої сили розглядається як цілеспрямована діяльність органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо реалізації пріоритетів міграційної політики, регламентації чисельності та якості робочої сили в країні шляхом запровадження відповідних юридично-правових, економічних, фінансових, організаційних, інформаційних і соціальних заходів.

Висновок до розділу 3

Аналіз шляхів зниження рівня міграції показав, що на формування міграційних процесів впливають політичні, економічні, соціальні, географічні, екологічні та інші фактори. Україна є країною підвищеного міграційного ризику, це пов'язано з реформуванням державної міграційної політики та зі зростанням відтоку трудових ресурсів та висококваліфікованих кадрів в країни ближнього і далекого зарубіжжя.

Політика держави щодо регулювання міграційних процесів, перш за все, має характеризуватись комплексністю. Адже, виходячи з проведеного аналізу, досвід деяких країн свідчить, що за правильно побудованої міграційної політики знижуються негативні ефекти міжнародної міграції робочої сили та максимізується її позитивний вплив на національну економіку.

ВИСНОВКИ

Нами проведено аналіз міграційних процесів в Україні, на основі якого зроблені наступні висновки . На основі аналізу теоретичних основ міграції визначено сутність світового ринку праці. Ринок праці –це система суспільних відносин, пов'язаних з купівлею і продажем трудових послуг працівників (послуг праці).

Визначено, що ринок праці змінюється в залежності від різних форм зайнятості та рівня безробіття. Основними проблемами, пов'язаними з міграцією населення є рівень безробіття та рівень життя населення. До прикладу, рівень безробіття України на кінець 2019 року складав 8,4 %.

Аналіз процесу трудової міграції показав, що рівень безробіття, який являється важливим показником міграції в 2018 році був максимальним за аналізований період.

Визначено, що міжнародний ринок праці включає в себе регіональні , місцеві ринки праці.

Аналіз показав, що основним видом міграції є трудова , хоча мотивами для переїзду є не лише пошук роботи, а й навчання, що надається в інших країнах, також з метою возз'єднання сім'ї та проживання.

Характеристика переміщення робочої сили з однієї країни в іншу дозволили визначити основні види міграції. Міжнародна міграція робочої сили, яка характеризується переміщенням робочої сили з однієї країни в іншу. Визначено основні види міграції, до яких відноситься легальна та нелегальна. Також розрізняють: сезонну, тимчасову, постійну та маятникову.

Наслідки міжнародної міграції робочої сили досить різноманітні. Це характерно для країн, що імпортують та експортують робочу силу. Країни , що імпортують робочу силу мають більше вигід, ніж ті, що експортують.

Вплив держав на міграційні процеси відбувається у формі регулювання кількісного та якісного складу мігрантів, захисту їх прав і свобод і може здійснюватися прямо чи опосередковано.

Заохоченню реєміграції сприятиме механізм пільгового кредитування реємігрантів на придбання житла, збільшення кількості робочих місць в Україні, підвищення рівня оплати праці, вихід з військово-політичної кризи. Доцільно спростити механізм здійснення приватних переказів коштів з-за кордону. Мету аналізу роботи досягнуто і всі намічені завдання вирішено.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуткевич С. О. Міжнародна економіка: підруч. / С.О. Гуткевич, М.Д. Корінько, М.І. Пугачов, Ю.М. Сафонов. – 2-е вид., доповнене – Х.: «Дісаплюс», 2015. – 420 с.
2. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія / О.А. Малиновська. – К.: НІСД, 2018. – 472 с.
3. Капітан В. Трудова міграція як аспект проблеми зайнятості в Україні / В. Капітан // Ефективність державного управління. – 2012. – Вип. 32.–С. 474–481.
4. Малиновська О. Трудова міграція населення України / О. Малиновська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://migraciya.com.ua/news/migrant-workers/ua-labour-migration-ukraine-what-to-expect-in-the-nearfuture-part-1>
5. Ляшенко О. Особливості трудової міграції України / О. Ляшенко, Ю. Шампанюк // Молодий вчений. – 2016. – № 4. – С. 121–125. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_4_32
6. Кизима І. Чинники зовнішньої трудової міграції населення України / І. Кизима // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2009. – № 15. – С. 365–369.
7. Finstat [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://finstat.info/srednyaya-zarabotnaya-plata-v-ukraine>.
8. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
9. Міграція як чинник розвитку в Україні. – К.: МОМ, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf
10. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів вибіркового модульного дослідження з питань трудової міграції в Україні /

Міжнародна організація праці, Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/europe/ro-geneva/sro-budapest/documents/publication/wcms_244746.pdf.

11. Forbes. Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forbes.net.ua/ua/nation/1410211-geografiya-migraciyi-kudi-yizdiliukrayinci-v-2015-roci-i-hto-vidviduvav-ukrayinu>.

12. Міграція як чинник розвитку в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf.

13. Міграція в Україні: факти і цифри. – К., 2013. – 16 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://iom.org.ua/ua/pdf/UKR%20FF_F.pdf.

14. Статистика / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua.

15. Петроє О. Міжнародна трудова міграція: аналіз ситуації та наслідків для України / О. Петроє, В. Васильєв // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. Серія: Державне управління. – 2015. – № 4. – С. 93–100. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2015_4_16.

16. Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

17. Гуткевич С.О. Інвестування: навчальний посібник / С.О. Гуткевич. – Полтава, 2011. – 214 с.

18. Міжнародний менеджмент. Підручник / С.О. Гуткевич, Г.В. Дмитренко, І.Г. Оніщенко, Ю.М.Сафонов. - Кафедра, 2015. – 546 с.

19. Міжнародна економіка: підручник/ за ред.проф. Гуткевич С. О. Харків Діма плюс, 2015.

20. Міністерство закордонних справ України : [Електронний ресурс] <https://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/economic-cooperation/ifo-projects>

21. Фінансовий портал Мінфін Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>

22. International Monetary Fund // [Електронне джерело]. – Режим доступу : <https://www.imf.org/en>
23. Модель розвитку галузей економіки / за ред. проф. Гуткевич С.О. – К.: НТУУ «КПІ», 2011.
24. Міграційні процеси у сучасному світі: світовий досвід, регіональний та національний виміри: (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика): Енциклопедія/ упоряд. Ю.І. Римаренко; за ред. Ю.Римаренка. - К.: Довіра, 1998.- 912с.
25. Пуригіна О. Г. Міжнародна міграція/ О. Пургіна, С. Сардак. - К.: Академія, 2007. -312 с.
26. Малиновська О.А. Міграційна політика України: стан і перспективи розвитку / О.А Малиновська. – К.: НІСД, 2010. - 32 с.
27. Позняк А.В. Современная миграционная ситуация и проблемы формирования миграционной политики в Украине [Электронный ресурс] / А.В. Позняк - режим доступа: [demoskop.ru>weekly/2007/0285/analit07.php](http://demoskop.ru/weekly/2007/0285/analit07.php).
28. Радько А.А. Миграционные процессы и приоритеты государственной миграционной политики. - ВІСНИК ЖДТУ, 2012. - № 3 (61). – С. 291- 294.
29. Гальчинський А.С. Економіка знань: виклики глобалізації та Україна / заг. ред. А. С. Гальчинський [та ін.]. - К. : Національний ін-т стратегічних досліджень, 2004. - 268 с.
30. Міжнародна економіка : підручник / [А. П. Румянцев та ін.] ; заг. ред. А. П. Румянцев ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - 3.вид., перероб. і доп. - К. : Знання, 2006. - 480 с.
31. Міжнародна економіка : підручник / Д. Лук'яненко, А. Поручник, Я. Столярчук. - Київ : КНЕУ, 2014. - 762 с.
32. Офіційний сайт Міжнародної організація праці в Україні [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://geneva.mfa.gov.ua/ua/ukraine-io>
33. Офіційний сайт Міжнародної організації з міграції в Україні [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://iom.org.ua/ua>

34. Migration in Ukraine: facts and figures [Електронний ресурс] / The official web-site of International Organization for Migration. – Режим доступу: www.iom.org.ua.]
35. В.М. Тарасевич, О.О.Завгородня, В.К. Лебедева Міжнародна економіка: Підручник / За ред. В.М. Тарасевича. – К.: Центр навчальної літератури, 2006.–224с.
36. Козак Ю. Г. Міжнародна економіка: навч. посібник. Видання 2-ге перероб. та доп. / Ю. Г. Козак, Н. С. Логвінова, В.В. Ковалевський [та інш.]. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. -1467с.
37. А. П. Голікова, О. А. Довгаль .Міжнародні економічні відносини: підручник / За редакцією А. П. Голікова, О. А. Довгаль. – Х. : ХНУ імені В. Н.Каразіна, 2014.–602с.
38. Пуригіна О. Г. Міжнародна міграція : навч. посіб. / О. Г. Пуригіна, С. Е. Сардак. –Д. : – Вид-во ДНУ, 2009. – 352 с.)
39. Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, Т. М. Камінська / Міжнародна економіка : навч. посіб. / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, Т. М. Камінська та ін. ; за заг. ред. С. М. Макухи. - Х. : Право, 2012.-192с.)
40. Амеліна І. В. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. / Амеліна І. В., Попова Т. Л., Владимиров С. В. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 256 с.
41. Українські студенти за кордоном: факти та стереотипи / Режим доступу: <https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-fakty-ta-stereotypy>
42. Іонцев В.А. Світ у дзеркалі міжнародної міграції / Гол. ред. В.А. Іонцев. Наукова серія: Міжнародна міграція населення: Вип.10.М., 2007
43. Migration Profiles - Common Set of Indicators [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://esa.un.org/MigGMGProfiles/MPCSI.htm>
44. Дослідження та діалог щодо політики у сфері міграції і грошових переказів в Україні [Електронний ресурс] // Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво в Україні. – 2016. – Режим

доступу до ресурсу:http://iom.vh.lucky.net/sites/default/files/mom_migraciya_uk_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf.

45. Безуглий П. Г., Донецький національний університет імені Василя Стуса/ЧИННИКИ ТА НАСЛІДКИ МІГРАЦІЙНОГО РУХУ В УКРАЇНІ 2018

46. Малиновська О.А. М20 Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія / О.А. Малиновська. – К. : НІСД, 2018. – 472 с. ISBN 978-966-544-298-1

47. Зеркіна О.О. Зовнішні міграційні процеси трудових ресурсів: фактори, стан та наслідки для України // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент». – 2010. – Вип. 1. – С. 106-108.

48. Савіцька О. П. Особливості міграційних процесів населення в умовах глобалізації / О. П. Савіцька, В. В. Цоньо // Науковий вісник НЛТУ України. - 2013. - Вип. 23.17. - С. 295-303. - Режим доступу:http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2013_23.17_49

49. Кваша О. Зовнішні міграційні процеси трудових ресурсів: фактори, стан та наслідки для України / О. Кваша // Економіка і суспільство. – 2017. – № 10. – С. 535–540.

50. Ляшенко О. Особливості трудової міграції України / О. Ляшенко, Ю. Шампанюк // Молодий вчений. – 2016. – № 4. – С. 121–125. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_4_32.

51. Пахуча Е. В. Розвиток міграції робочої сили як форми міжнародних економічних відносин / Е. В. Пахуча // Бізнес-навігатор. - 2017. - Вип. 4-1. - С. 39-43.

52. Войтович Р. Глобальна міграція та її виклики суспільному розвитку / Р. Войтович // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. - 2010. - Вип. 2. - С. 3-15. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadu_2010_2_3

53. Шевцов А. Л. Державне регулювання міграційних процесів як основна

функція міграційної політики / А. Л. Шевцов // Держава та регіони. Сер. : Державне управління. - 2013. - № 3. - С. 41-46. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drdu_2013_3_10

54. Сафонов Ю. М. Міграційна політика та міграційні процеси в Україні / Ю. М. Сафонов // Інтелект XXI. - 2015. - № 3. - С. 6-13. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2015_3_3

55. Олефір В. І. Державна міграційна політика України (організаційно-правовий аспект) : дис д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Олефір Віктор Іванович ; Нац. акад. внутр. справ України. – Київ, 2015.

56. Офіційний сайт Інституту економічних досліджень та політичних консультацій – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ier.com.ua>

57. Офіційний сайт Міжнародної організації з міграції / представництво в Україні – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.iom.org.ua>

58. Офіційний сайт Національного банку України. – [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>

59. Пітюлич М.І. Новітні тенденції розвитку міжнародної трудової міграції та їх наслідки для України / М.І.Пітюлич // Мукачівський державний університет. Серія: Економіка. – Науковий вісник Мукачівського державного університету, 2014. – В.1(1). – С.96-100.

60. Офіційний сайт Національного банку України. – [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>

61. Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 14 берез. 2016 р. №

62. Психологія міграції: Навчальний посібник / М.М. Слюсаревський, О.Є Блинова; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград: ТОВ «Імекс ЛТД», 2013. – 244 с.

63. Регіональними штабами ДСУНС зареєстровано понад 1 млн 29 тис. внутрішньо переміщених осіб : сайт Державної служби України з надзвичайних ситуацій. – Режим доступу :

<http://www.dsns.gov.ua/news/48091.html>

64. Романенко І. О. Чинники трудової міграції населення України / І.О. Романенко // Перспективи розвитку ринкової економіки на засадах конкурентоспроможності, інноваційності та сталості : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ : НГУ, 2014 – ISBN 978-617-7041-65-7 –С. 220-223.

65. Савіцька О. П. Особливості міграційних процесів населення в умовах глобалізації/ О. П. Савіцька, В. В. Цоньо // Науковий вісник НЛТУ України. - 2013.- Вип. 23.17. - С. 295-303.

66. Статистичний щорічник України за 2010 – 2017 роки /Державний комітет статистики України. К. : Техніка.

67. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://civic.kmu.gov.ua>

68. Стратегія економічного і соціального розвитку України на 2014–2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.

69. Супруновський А. І. Проблеми формування міграційної політики України [Електронний ресурс] / А. І. Супруновський. – Режим доступу : www.vuzlib.com

70. Тиркало В.Б. Міграційні процеси у світі, їх причини та наслідки [Електронний ресурс] / В.Б. Тиркало // Українська Школа Бізнесу “НАШЕ”. – Режим доступу: <http://ubs-nashe.com.ua/docs/migration.pdf>.

71. Ткач В. Ю. Європейський ринок праці в системі міжнародної міграції трудових ресурсів / В. Ю. Ткач // Економіка АПК. – 2012, №2. – С. 138–143.

72. Хомич Р.А. Напрями та обсяги трудової міграції: статистичний аспект / Р. Хомич // Економіка та підприємництво : Зб. наук. праць молодих учених та аспірантів. – Вип. 28/2012. – К.: КНЕУ, 2012. – С. 463- 470.

ДОДАТОК 1

Наслідки міграції для краї реципієнтів та донорів

Для України (донор)	Для приймаючих країн (реципієнт)
Негативні наслідки:	Негативні наслідки:
<ul style="list-style-type: none"> · галузеві асиметрії ринку праці, зміна балансу висококваліфікованих і низькокваліфікованих кадрів · «подорожчання» внутрішнього ринку праці · імпорт трудових ресурсів з-за кордону · додаткові витрати держави на підготовку нових фахівців · відбувається «старіння» нації · зниження темпів виробництва в країні 	<ul style="list-style-type: none"> · посилюється конкуренція з місцевим населенням · збільшується вірогідність зростання безробіття · можуть виникати конфлікти, культурні непорозуміння · наростає ризик нелегальної міграції · місцева робоча сила починає шукати роботу в іншій країні, виникають асиметрії ринку
Позитивні наслідки:	Позитивні наслідки:
<ul style="list-style-type: none"> · збільшення грошових переказів від трудових мігрантів · скорочення безробіття на внутрішньому ринку · частина робочої сили повертається з новими знаннями та досвідом 	<ul style="list-style-type: none"> · притік мігрантів заповнює незатребувані робочі місця · мігранти не потребують навчання · «імпортована» робоча сила пришвидшує розвиток економіки · іноземні працівники знижують середньоринкову вартість оплати праці · мігранти стимулюють споживчий попит

Джерело: [21].

ДОДАТОК 2

Динаміка рівень безробіття в Україні (2010 по 2019 рр.), тис.осіб

Роки	Всього населення	Економічно активне населення	Зайняте населення	Безробітне населення	Рівень безробіття,%
2010	45778,5	20220,7	18436,5	1784,2	8,8
2011	45633,6	20247,9	18516,2	1731,7	8,6
2012	45553,0	20393,5	18736,9	1656,6	8,1
2013	45426,2	20478,2	18901,8	1576,4	7,7
2014	42928,9	19035,2	17188,1	1847,1	9,7
2015	42928,9	19035,2	17188,1	1847,1	9,7
2016	42760,5	17396,0	15742,0	1654,0	9,5
2017	42584,5	17303,6	15626,1	1677,5	9,7
2018	42386,4	17193,2	15495,9	1697,3	9,9
2019	42153,2	17296,2	15718,6	1577,6	9,1

Джерело:[21]